

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Jana Jurková

V. ročník – kombinované studium

Obor: Učitelství pro 1. stupeň základních škol

**SOCIALIZACE JEDINCE S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM A JEHO SAMOSTATNÝ
ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTI NA JINÝCH**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou závěrečnou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Olomouc 22. června 2011

podpis

Děkuji Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce.

Také bych ráda poděkovala všem zaměstnancům pobytového zařízení sociálních služeb, uživatelům tohoto zařízení a hlavně paní Daně za velmi cenné informace o celém průběhu její socializace.

OBSAH

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	6
1. MENTÁLNÍ RETARDACE	7
1.1 Vymezení mentální retardace	7
1.2 Klasifikace osob s mentálním postižením	7
1.3 Možná kritéria definování mentální retardace	9
2. MENTÁLNÍ RETARDACE JAKO PROMĚNLIVÁ VELIČINA	10
2.1 Prevence mentálního postižení	10
3. SPECIFIKA OSOBNOSTI V ZÁVISLOSTI NA HLOUBCE MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ	14
3.1 Charakteristika projevů mentální retardace	14
3.2 Specifika osobnosti	17
3.3 Determinanty subjektivní a objektivní	19
4. PŘEDŠKOLNÍ A ŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	22
4.1 Formy vzdělávání předškolního dítěte s mentálním postižením	24
4.2 Školní vzdělávání	25
4.3 Vzdělávání dospělých s mentálním postižením	26
5. POJETÍ POBYTOVÝCH ZAŘÍZENÍ PRO ČLOVĚKA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	33
6. VÝCHOVA JEDINCE S MENTÁLNÍ RETARDAČÍ KE ZDRAVÉMU ŽIVOTNÍMU STYLU	36
8. PODPORA A MOŽNOSTI PRACOVNÍHO UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	39
8.1 Podporované zaměstnání	41
9. ZAČLEŇOVÁNÍ ČLOVĚKA DO SPOLEČNOSTI A PÉČE O NĚ	43
10. TRANSFORMACE POBYTOVÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V JINÉ TYPY ZAŘÍZENÍ	45
II. EMPIRICKÁ ČÁST	47
11. VÝZKUMNÝ PROBLÉM	48
11.1 Cíle výzkumu	49
11.2 Výzkumné metody	51
11.2.1 Pozorování	51
11.2.2 Anamnéza	52
11.2.3 Autobiografické fragmenty	52
11.2.4 Metody rozhovoru	53
11.2.5 Metoda zakotvené teorie	54
14. ANALÝZA ŽIVOTA PANÍ DANY	56
14.1 Děství paní Dany	57
14.2 Vzdělávání paní Dany v pobytovém zařízení	59
14.3 Dospívání a seberealizace paní Dany v pobytovém zařízení	60
14.4 Dospělost a postupné osamostatňování paní Dany	62
14.4 Úplná integrace paní Dany	64
15. ANALÝZA A INTERPRETACE VÝZKUMNÝCH DAT	66
15.1 Analýza výzkumných dat	66
15.1.1 Rozhovor s paní Danou	66
15.1.2 Rozhovor s panem Jiřím	68
15.1.3 Rozhovor s panem Petrem	70
15.1.4 Rozhovor s paní Lenkou	71
15.1.5 Rozhovor s panem Radkem	73
15.2 Interpretace získaných dat	74
15.3 Závěr výzkumného šetření	76
ZÁVĚR	78
ANOTACE	79
ANNOTATION	79
SEZNAM LITERATURY	80
SEZNAM PŘÍLOH	83
PŘÍLOHY	85

ÚVOD

Téma, které jsem si vybrala pro svoji diplomovou práci je zaměřené na socializaci jedince s mentálním postižením a jeho samostatný život bez závislosti na jiných. K výběru tohoto tématu mě přivedla má dlouholetá práce s lidmi s mentálním postižením v přímé péči v pobytovém zařízení sociálních služeb.

Pojem socializace vysvětluje Arnoldová (2004) jako celoživotní proces, ve kterém se člověk utváří v sociální bytost. Výsledkem tohoto procesu je pak zapojení jedince do lidského společenství.

Novosad (2000) chápe socializaci jako schopnost jedince začlenit se do společnosti. Vzhledem k tomu, že tuto schopnost ovlivňují objektivní i subjektivní faktory, nebude socializace probíhat u každého jedince stejně a míra socializace se bude lišit.

Podle Novosada (2000) rozlišujeme čtyři stupně socializace: integrace, adaptace, utilita, inferiorita. Integrací chápe úplné začlenění a splynutí postiženého jedince se společností, předpokládá se jedincova samostatnost a nezávislost na okolí.

Mým záměrem je popsat a zhodnotit právě tento stupeň socializace, tedy proces postupného začlenění jedince do společnosti. Protože jsem ve svém zaměstnání měla možnost být přímým účastníkem tohoto procesu, založila jsem výzkumnou část své diplomové práce na názorech samotné integrované osoby a dalších osob zúčastněných na tomto procesu integrace.

Bývalá uživatelka pobytového zařízení se stala prvním jedincem, kterému se podařilo zvládnout dlouhodobý proces integrace, tedy začlenění do běžného života. Vytvořila tak model pro stávající uživatele, kteří jsou nyní ve značné míře motivováni k větší nebo úplné samostatnosti. Tímto procesem poukázala nejen na pozitiva spojená s osamostatněním, ale také na případné překážky, které se vyskytly v průběhu celého začlenění.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Mentální retardace

1.1 Vymezení mentální retardace

Jedním z nečastějších pojmů v oblasti psychopedie je mentální retardace (z lat. *mens*, 2. p. *mentis* = mysl, *retardatio* = zdržení, omeškání). U nás byl ztotožňován s termíny oligofrenie, mentální postižení, mentální deficiente, subnorma. Od oligofrenie se upustilo v šedesátých letech. V roce 1959 bylo na konferenci v Miláně rozhodnuto o náhradním názvu: *mentální retardace*.

Mentální retardace je definována jako „stav zastaveného či neúplného vývoje, který je zvláště charakterizován narušením dovedností projevujících se během vývojového období přispívajících ke snížení úrovně inteligence, tj. poznávacích, řečových, pohybových a sociálních schopností“ (Kozáková, 2005).

- Osoby s mentálním postižením jsou charakteristické nebo typické svojí závislostí na rodičích nebo lidech, které si oblíbí.
- Mají nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji svého já.
- Jsou pohotoví k úzkosti, k neurotickým a dětským reakcím, impulzivní, hyperaktivní, citově vzrušiví a labilní.
- Mohou být naopak v chování pasivní.
- Nedokážou se přizpůsobit sociálním a školním požadavkům.
- Trpí poruchami poznávacích procesů, primitivností a konkrétností úsudků, bazírují na detailech, mají sníženou logickou a mechanickou paměť (Bendová, 2010).

1.2 Klasifikace osob s mentálním postižením

Mentální retardaci lze hodnotit podle nejrůznějších kritérií. Např. podle etiologie, klinických symptomů, vývojových období, podle hloubky postižení, stupně inteligence, dříve podle možnosti vzdělávání apod.

Nezávisle na stupni mentálního postižení rozlišují mnozí odborníci dva krajní typy:

1. Eretický (neklidný, verzatilní) – je pro něj charakteristický neklid, prchlivost, vzruch a útlum se často střídají. V oblasti citové se objevuje nestálost, emoce se mění, slabá vůle, není trpělivý u žádné činnosti, což souvisí i s pozorností.
2. Apatický (netečný, torpidní) – procesy vzruchu a útlumu jsou velmi zpomalené. Tento typ lidí je těžkopádný, netečný a mají zpomalené pohyby. V chování jsou tiší a klidní. Mají automatické pohyby, jako např. kývání tělem, přešlapování.

Mezi nimi existuje typ nevyhraněný, kdy procesy vzruchu a útlumu jsou relativně v rovnováze, popř. jeden z nich mírně převládá (Kozáková, 2005).

Podle 10. mezinárodní klasifikace nemocí je mentální postižení klasifikováno do šesti kategorií:

F 70 Lehká mentální retardace (IQ 69–50)

- odpovídá mentálnímu věku 9–12 let; dříve označována pojmy *lehká slabomyslnost* (oligofrenie), *debilita*.

F 71 Středně těžká mentální retardace (IQ 49–35)

- odpovídá mentálnímu věku 6–9 let; dříve označována pojmy *střední slabomyslnost* (oligofrenie), *imbecilita*.

F 72 Těžká mentální retardace (IQ 34–20)

- odpovídá mentálnímu věku 3–6 let; dříve označována pojmy *těžká slabomyslnost* (oligofrenie), *idioimbecilita*.

F 73 Hluboká mentální retardace (IQ 19 a nižší)

- odpovídá mentálnímu věku pod 3 roky; dříve označována pojmy *hluboká slabomyslnost* (oligofrenie), *idiocie*.

F 78 Jiná mentální retardace

F 79 Nespecifikovaná mentální retardace (Bendová, 2010, s. 59).

1.3 Možná kritéria definování mentální retardace

1. Inteligenční kvocient (dále jen IQ)

Rozsah postižení se vyjadřuje na základě vyšetření stupně intelektu. Vycházíme z intelligenčního kvocientu, který udává normu jedince. Model průměrného výkonu má hodnotu IQ 100. Hranicí bývá IQ 70. Rozsah IQ mezi 70–85 bývá značen hodnotou podprůměru (někdy jako mírná duševní zaostalost, dříve slaboduchost) nebo jako hraniční pásmo. IQ pod 70 už je považováno za poruchu postižení.

2. Sociální aspekty jako kritérium definování mentální retardace

Sociální aspekty definujeme jako snížení schopností člověka plně se socializovat.

Podle Mercerové, (in Černá, 1982), která stanovila definici tzv. perspektivy sociálního systému, je mentálně retardovaný jedinec dosaženým sociálním stavem. Mentální retardace je role, která s tímto stavem souvisí. To znamená, že jedinec je mentálně retardovaný, pokud ho sociální systém, např. škola, takto označí (Černá, 1982).

3. Biologické faktory jako kritérium definování mentální retardace

Mentální retardace je trvalé porušení poznávací činnosti v důsledku organického poškození mozku. Tyto faktory vymezují mentální retardaci jako omezení vývoje všech psychických funkcí, nejvíce však funkcí rozumových. Je to souhrn četných a leckdy mnohotvárných příznaků, které mají různé příčiny i rozličný základ patologicko-anatomický. Většinou jde o následky hrubšího poškození mozku, vzácněji o jiné příčiny (např. vrozené poruchy látkové výměny aj.). Za syndrom, podmíněný různými chorobnými procesy mozku, se považuje u mentální retardace i vývojový faktor jako zaostalý vývoj somatopsychické osobnosti, který je u každého jedince, jakožto jiného produktu přírody, nesouměrný jinak.

Mentální retardace je vývojová duševní porucha se sníženou inteligencí, která představuje především snížení kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií (Kozáková, 2005, s. 18.).

2. Mentální retardace jako proměnlivá veličina

2.1 Prevence mentálního postižení

Žít s handicapem není pro nikoho jednoduché. Příčiny mentální retardace jsou velice rozsáhlé, a proto je téměř nemožné vyhledat účinnou prevenci. Základní požadavky prevence mentálního postižení prosazuje zejména **Mezinárodní liga společností pro mentálně postižené (ILSHM)**. Ta formulovala desatero zásad, jejichž dodržováním lze možnost vzniku mentálního postižení omezit:

1. Žena by měla navštívit lékaře nejméně tři měsíce před plánovaným otěhotněním. Na základě zjištění jejího aktuálního zdravotního stavu jí může lékař doporučit různá opatření podporující narození zdravého dítěte.
2. Nastávající matka by měla jíst správnou stravu. Dobrá strava je podstatně důležitá jak pro matku, tak pro dítě.
3. V průběhu těhotenství by se žena měla úplně vystríhat pití alkoholických nápojů. Pije-li matka alkohol, pije ho s ní i dítě.
4. Včas se chránit očkováním, zejména proti zarděnkám a možné hepatitidě typu B, které mohou dítě ohrozit.
5. Nekouřit. Kouření může bránit normálnímu růstu dítěte již v děloze.
6. Navštívit genetickou poradnu, která odhalí případné ohrožení těhotenství. Mnoho nemocí a chorobných stavů postihujících novorozence je způsobeno defektními geny nebo chromozomy zděděnými po předcích.
7. Vyvarovat se užívání léků, vyjma těch, které jí předepíše ošetřující lékař. Léky předepsané před započatím těhotenství užívat jen po konzultaci s ošetřujícím lékařem.
8. Dát si pozor na RTG záření. V případě těhotenství může být dítě RTG paprsky poškozeno, pokud by jim bylo vystaveno.
9. Vyhybat se infekčním onemocněním. Mnoho infekčních chorob, jsou-li získány v těhotenství, může způsobit dítěti vážnou újmu.
10. Pravidelně navštěvovat svého lékaře. Odbornou lékařskou péčí nelze ničím nahradit. Některé abnormality je možné včas odhalit, odbornou péčí je někdy možné je upravit nebo alespoň snížit jejich výskyt (Švarcová, 2006, s. 63).

Přestože se v dnešní vyspělé společnosti snažíme minimalizovat rizika vzniku mentální retardace, dětí s mentální retardací přibývá. Být mentálně retardovaný je zpravidla považováno za absolutní stav. Buď člověk mentálně retardovaný je, nebo není. V tradičním pojetí je mentální retardace stanovena odvozením nastavené hranice výsledků diagnostických testů inteligence. Lidé se začali dělit v naší společnosti na zdravé a postižené.

V roce 1959 Americká asociace pro mentální postižení (www.aamr.com) určovala mentální retardaci na jednu a více standardní odchylky. Standardní odchylky se měnily. K tomu, aby byl člověk zařazen do skupiny mentálně retardovaných podle nové definice z roku 2002 stanovila asociace pět předpokladů pro její aplikaci:

1. Jedince je třeba posuzovat podle prostředí a kultury, ve kterém se nachází.
2. Přihlíží se k jazykové rozmanitosti a individuálním zvláštnostem jedince: například v komunikaci, pohybových dovednostech, chování a vnímání.
3. Každý jedinec má vedle slabých stránek samozřejmě i silné stránky.
4. Limity zjišťování se musejí prolínat s cílenou podporou.
5. S kvalitní podporou dojde k celkovému zlepšení života člověka s mentální retardací. Pokud tomu tak není, je špatně nastavený profil, který se musí upravit (Šiška, 2005, s. 9–15).

Propojením profilu s kvalitní podporou se vytvořil zodpovědný přístup ke vzdělávání na straně edukačního prostředí. Pomalejšímu dítěti, tzn. s nižším IQ, škola poskytne podporu potřebnou k setrvání jedince v normálním vzdělávacím prostředí. V okamžiku, kdy se nové pojetí definice dostane do praxe, se mentální retardace u jedince se sníženými schopnostmi v osvojování vědomostí, dovedností a návyků projeví stejně jako u populace zdravých lidí. Později se člověk setká s potížemi při naplňování sociálních potřeb charakteristických pro jedince stejného pohlaví a věku.

Dostáváme se tak ke klíčovému problému, který se nazývá snižování negativních důsledků člověka s mentální retardací v potřebě naplňovat sociální tužby, jakožto stejná práva využití služeb dostupných pro všechny občany stejným dílem. Podle Brechina a Swaina (Šiška, 2005, s. 13) se vyskytuje problém překážek, které stojí někdy i záměrně postiženým lidem v cestě. Je skutečností, že mentální retardace označuje lidskou odchylku, která má ve společnosti hluboké kořeny v kulturních mýtech.

Postižení lidé byli často týráni, zneužíváni a za 2. světové války přímo zručně sprovazeni ze světa. Očerňování, diskriminace, izolace, vyhlazování – to byly důsledky negativních předsudků o těchto lidech, které byly hluboce zakořeněny i v odborných vědeckých publikacích a společně s poskytovateli služeb byly zastánci například tzv. „programu povinné sterilizace“.

Společnost se naučila přesouvat tyto lidi do rukou odborníků. Sociální vyloučenost byla dokonce u některých jedinců právně stvrzena dle vyhlášky MPSV ČR č. 182/1991 Sb., kde v § 75 bylo uvedeno: „Do ústavu vstupují občané, kteří potřebují vzhledem ke svým sociálním poměrům a zdravotnímu stavu ústavní sociální péči.“

Přijímání postiženého člověka do společnosti vymezuje kritéria cesty a cíle, jakým způsobem je dobré postupovat. Je nutné přihlížet na prostředky a možnosti, které jsou pro rozvoj a utváření vztahů s postiženými občany a jejich okolí nesmírně důležité. Abychom byli přesnější, postižení lidé jsou často terčem zneužívání a využívání zdravými lidmi. Často o nich kolují předsudky, že jsou promiskuitní a nezodpovědní. V rodině jsou bráni jako fyzická a duševní zátěž.

Tento problém lze řešit podpůrnými službami uvnitř rodiny. Například poskytování respitní – úlevové péče. Lidé s mentálním postižením mají svoje individuální potřeby. Mají schopnost udržet si prospěšné sociální vztahy. Úkolem vyspělé společnosti je vyvarovat se negativních přístupů, které byly nesprávné, a začít určovat směr, formy, struktury a postupy, které budou v souladu s vyspělou společností (Šiška, 2005, s. 9–15).

Sociální vyloučení bývá založeno na následujících faktorech:

- příslušnost k národnostní menšině,
- špatný zdravotní stav, do této skupiny patří i mentální retardace,
- komplikované uplatňování některých skupin obyvatel na trhu práce,
- sociálně slabí jedinci (vede ke ztrátě sociálních kontaktů),
- nedostatečné vzdělání (Šiška, 2005, s. 18).

Tito lidé vytvářejí ve vztahu k většinové populaci minoritu. Jsou přirozenou integrální součástí naší společnosti. Měli bychom vnímat každého člověka především jako lidskou bytost. Pokud se dokážeme s takovým postojem ztotožnit, je až druhořadé, o koho se vlastně

jedná. Postižené se naučme vnímat spíše jako jistý rozměr, který dává lidskému životu určitou kvalitu. Překonáme tak obvyklý redukcionismus, kdy je postižení chápáno jako kategorie a veškerá síla se soustředí na to, aby byla stanovena diagnóza a na základě ní pak příslušná opatření. Integrace se stala znamením doby, není již nejasným pojmem a začíná se vnímat jako proces, jehož dynamika a kvalita je závislá na množství proměnných. Při integraci nejde o pouhé vyrovnávání příležitostí pro mentálně retardované, ale úspěšné začleňování jedinců s postižením do společnosti. Je závislá na postoji každého z nás, na tom, jak jsme schopni tento proces vnímat a identifikovat se s ním.

Sociální model postižení prošel v posledních sedmdesáti letech v rozvinutých demokratických zemích světa intenzivním vývojem. Chceme-li se odpovědně zabývat touto problematikou, položme si otázku: „Co je člověk?“ Respektive: „Kdo je člověk?“ Mezi oběma otázkami je podstatný rozdíl. Spočívá ve vnímání člověka jako osoby schopné vědomí sebe sama (sebereflexe). V opačném případě bychom přijali tezi, že ne každý člověk je osobou. Osobnost se skládá z několika dimenzí a tvoří integrální jednotu. Problematika celistvosti člověka nám ve skutečnosti umožňuje vnímat rehabilitaci lidí s postižením opravdu uceleně, se všemi náležitostmi (Šiška, 2005, s. 20).

3. Specifika osobnosti v závislosti na hloubce mentálního postižení

3.1 Charakteristika projevů mentální retardace

Každý jedinec s mentálním postižením je člověk s osobnostními rysy. Přesto se však projevují (ve větší či menší míře) společné znaky, které jsou závislé na druhu mentální retardace, její hloubce a rozsahu.

Charakteristika projevů lehké mentální retardace:

- v tělesné stavbě se neliší od populace s běžným intelektem,
- somatické vady a poruchy motoriky jsou ojedinělé,
- vývojové vady dítěte bývají malé, retardace se projevuje až na vyšších vývojových úrovních,
- diagnóza bývá velmi často stanovena až v předškolním věku nebo až při nástupu do školy, kde dítě zaostává za ostatními dětmi,
- ve škole mívají problémy se čtením, psaním a mají sníženou schopnost abstrakce a logického usuzování,
- většinou se vyučí v prakticky zaměřených oborech, jsou schopni vykonávat nenáročnou manuální práci,
- mají opožděný vývoj řeči, sociálních návyků, při řešení složitějších úkolů je zjevná retardace, ale o sebe se dokážou postarat,
- tělesné zrání je v rozporu s mentálním deficitem a sociální nezralostí, může toho být zneužito (Kozáková, 2005, s. 29),
- neuropsychický vývoj je omezený, opožděný,
- opožděný je i motorický vývoj,
- snížení aktivity psychických procesů, nerovnoměrný vývoj, funkční oslabení, převládají konkrétní, názorné a mechanické schopnosti,
- schopnost komunikovat většinou vytvořena,
- poruchy citů a vůle – afektivní labilita, impulzivnost, úzkostnost, zvýšená sugestibilita,
- vzdělávání je možné na základě speciálního vzdělávacího programu (Krejčířová, 1998, in Ludíková, Renotířová a kol., 2006).

Charakteristika projevů středně těžké mentální retardace:

- opožděný vývoj je zachycen již v kojeneckém, nejpozději v batolecím věku,
- mobilita, fyzická aktivnost (somatické vady jsou méně časté),
- omezené chápání situace, řeč je obsahově chudá, začíná se rozvíjet teprve v předškolním věku,
- přetrvává dyslalie, artikulace je neobratná,
- osvojují si jen trivium – čtení, psaní a počítání, náročnou školní docházku nezvládají, většinou navštěvují speciální školy,
- nejsou schopni abstrakce, osvojují si obtížně různé pojmy s konkrétním obsahem,
- jsou vychováváni především k rozvoji motorických dovedností, zvládnou vykonávat jednoduchou manuální práci, ale pod odborným dohledem (Kozáková, 2005, s. 30),
- v dospělosti jsou obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, jestliže jsou úkoly pečlivě strukturovány a jestliže je zajištěn odborný dohled, zřídka je možný úplně samostatný život
- většina z nich prokazuje vývoj schopností k navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými a podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách (Švarcová, 2006).

Charakteristika projevů těžké mentální retardace:

- neuropsychický a řečový vývoj mají značně omezen, částečná kapacita v oblasti senzoricko-motorické,
- postižení mají často kombinované, tělesné deformity (hydrocefalus, mikrocefalus), poruchy hybnosti a smyslové vady,
- často mají sklon k prudkému impulzivnímu jednání,
- možnosti výchovy a vzdělávání jsou značně omezené,
- dokážou si vypěstovat jednoduché hygienické návyky a návyky sebeobsluhy (Kozáková, 2005, s. 30),
- postižení dovedou v nejlepším případě chápat základní souvislosti a vztahy zhruba na úrovni batolete,
- jsou schopni si osvojit jen několik špatně artikulovaných slovních výrazů, které navíc používají nepřesně, resp. generalizovaně, někdy se nenaučí mluvit vůbec (Vágnerová, 1999, s. 148).

Charakteristika projevů hluboké mentální retardace:

- neuropsychický vývoj mají celkově omezen, minimální kapacita v oblasti senzomotorické, jsou imobilní nebo výrazně omezeni v pohybu, trpí inkontinencí a mají většinou somatické vady,
- komunikují neverbálně, nejčastěji neartikulované výkřiky,
- mají typické stereotypní mimovolní pohyby celého těla,
- mají nepatrnou či žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a vyžadují stálou pomoc a stálý dohled,
- možnosti jejich výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené (Kozáková, 2005, s. 30),
- poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí, postižení dovedou v nejlepším případě diferencovat známé a neznámé podněty a reagovat na ně libostí či nelibostí,
- artikulovanou řeč nezvládají (Vágnerová, 1999, s. 148).

Jiná mentální retardace:

- u této skupiny je velmi obtížné nebo nemožné stanovit podle obvyklých metod stupeň inteligence pro přidružené sensorické nebo somatické poškození, např. u nevidomých, neslyšících, u jedinců s těžkými poruchami chování nebo s tělesným postižením (Kozáková, 2005, s. 31).

Nespecifikovaná mentální retardace:

- mentální retardace je prokázána, ale pro nedostatek informací nelze zařadit jedince do jedné z výše uvedených skupin (Kozáková, 2005, s. 31).

3. 2 Specifika osobnosti

V oblasti mentální retardace, se nejedná pouze o časové opožďování, ale i o strukturální vývojové změny. Specifika nejsou pouze kvantitativní, ale k proměnám dochází i v kvalitativní oblasti odlišnosti (Kozáková, 2005, s. 32).

1. *Bezprostřední poznání (smyslové)* – percepce je proces pomalý a probíhá s některými odchylkami. Snížený a zpomalený rozsah zrakového vnímání. Neschopnost pochopit perspektivu, nediferencovanost počitků a vjemů (tvary, předměty, barvy). Typická je neschopnost prohlédnout si materiál podrobně, vnímat všechny detaily, nedostatečnost prostorového vnímání, dezorientace v čase a prostoru, snížená citlivost hmatových vjemů, špatná koordinace pohybů.
2. *Zprostředkované poznání (myšlení, řeč)* – myšlení je konkrétní, nepřesné, s chybami v analýze a syntéze. Neschopnost vyšší abstrakce a generalizace. Myšlení není důsledné. Úsudky jsou nepřesné a těžkopádné, myšlenky vyjadřuje řečí, která je často deformovaná. Příčiny nacházíme v korových částech analyzátorů a v integrátoru fatických funkcí. Často nedokáže použít osvojené rozumové operace, nepromýšlí svoje jednání a nepředvídá výsledek.
3. *Specifika paměti (paměť)* – osoby s mentálním postižením si vše nové osvojují pomalu, musí se s nimi mnohokrát opakovat. Rychle zapomínají, s obtížemi si vybavují vědomosti a neumí je uplatnit v praxi. Ke zvláštnostem paměti patří také nekvalitní třídění pamětních stop, spíše mechanická paměť (není schopna větší selekce). S tím souvisí i prvosignální charakter a znemožňuje z vnímaného vyčlenit to podstatné (Kozáková, 2005, s. 32). Lidé s mentální retardací se vyznačují poruchami poznávacích procesů, primitivností a konkrétností úsudků, ulpíváním na detailech, sníženou mechanickou a logickou pamětí (Krejčířová 1998, in Ludíková, Renotierová a kol., 2006, s. 167).
4. *Specifika pozornosti (pozornost)* – záměrná pozornost vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit ji na více činností. Maximální doba udržení pozornosti se pohybuje mezi 15–20 minutami. Pak musí bezprostředně následovat relaxace. Stupeň mentálního postižení, věk, momentální rozpoložení a typ činnosti, na kterou se jedinec má soustředit, ovlivňuje schopnost udržet pozornost (Kozáková, 2005, s. 32). Pozornost může být narušena

impulzivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování (Krejčířová 1998, in Ludíková, Renotírová a kol., 2006, s. 167).

5. *Specifika vůle (vůle)* – specifickým rysem je dysbulie (porucha vůle) a abulie. Projevuje se u jedince s mentálním postižením mnohem výrazněji než u běžné populace. Hlavním projevem abulie je nemožnost podřízení svého chování určitému úkolu. Vyskytuje se v případech, kdy jedinci vědí, jak mají jednat, ale nepocítují potřebu tak jednat. Patrná je zvýšená sugestibilita, citová a volní labilita, impulsivnost (Kozáková, 2005, s. 32). Citovou vzrušivost a labilitu nálad potvrzuje i Krejčířová (in Ludíková, Renotírová a kol., 2006, s. 167).
6. *Specifika aspirace (aspirace)* – pro jedince s mentálním postižením je příznačný výkyv na jednu stranu, tzn. k nižší aspiraci směrem k podhodnocování se, nebo naopak k vyšší, nereálné aspiraci, k nadhodnocování se. Sebehodnocení je výsledkem nejen vnitřního ohodnocení se, ale i hodnocení sociálního prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Nižší aspirace může být i důsledkem tzv. role mentálně retardovaného (Festinger, in Kozáková, 2005, s. 32), kterou byli nuceni přijmout. Velké procento těchto lidí, ať již vlivem nekritičnosti, či důsledkem pseudokompenzačních mechanismů, má sklon aspirovat výše, než jsou jejich reálné schopnosti.
7. *Specifika řeči (řeč)* – charakteristickým příznakem mentální retardace je narušený vývoj řeči, který je omezený. První řečové projevy se objevují se zpožděním. Vývoj řeči je ovlivněn stupněm opoždění, jeho typem a formou. „Vzhledem k nedostatečné úrovni motorické koordinace a omezené fonometrické diferenciaci se nejčastěji vyskytuje dyslalie. Následuje huhňavost a breptavost“ (Peutelschmiedová, 2001, in Kozáková, 2005, s. 33). Dalšími zatěžujícími faktory vývoje řeči jsou nedostatečná schopnost rozumění, hodnocení, rozhodování a programování řeči v integrátoru fatických funkcí, které plynou rovněž z mentálního postižení (Müller, 2001 in Kozáková, 2005, s. 33).
8. *Specifika emocí (city)* – mentální postižení má vliv na projev jednotlivých emocí, na jejich vnější vyjádření a na úroveň rozvoje druhů citů. Nejvíce jsou ovlivněny intelektuální city, které jsou spjaty s poznávací činností člověka, jeho zvědavostí, poznávacími zájmy. Tito lidé jsou emočně labilní, nevyrovnaní a agresivní. Právě zmíněné vlastnosti mohou být ovlivněny přístupem okolí, personálu, rodičů či neuspokojením lidských potřeb (Kozáková, 2005, s. 33).

3.3 Determinanty subjektivní a objektivní

V obecné rovině lze zdravotní postižení považovat za následek vleklé měnící se dysfunkce základního systému člověk versus příroda a člověk versus společnost. Tato dysfunkce má variabilní formu, avšak její důsledky jsou velmi závažné pro společnost i jedince. V odhadu každý devátý občan ČR má nějaké závažné zdravotní omezení. Statistiky jsou ale vypracovány na základě údajů školských, zdravotnických a sociálních zařízení. To se týká i mezinárodních statistik, do nichž se promítají určité národní odlišnosti v posuzování zdravotního stavu. Každý člověk s postižením je však jedinečná osobnost žijící ve specifických podmínkách, což statistiky zachytit nemohou.

Determinanty ovlivňující život lidí s postižením lze rozdělit na subjektivní a objektivní, z nichž některé je možné změnit a některé jsou neměnné a můžeme je pouze kompenzovat či dodatečně eliminovat jejich negativní působení. Je nutné poznamenat, že většina uvedených faktorů či aspektů má smíšený charakter, prolínají se a jejich následky se kombinují (Novosad, 2006, s. 16).

Subjektivní činitele

Podle Novosada (2006) mezi subjektivní činitele ovlivňující život s postižením patří:

- a) zdravotní stav a omezení, která z něho vyplývají, tj. chronické onemocnění nebo trvalé zdravotní postižení, jež není možné plně terapeuticky zvládnout a které zásadním způsobem ovlivňuje lokomoci, mobilitu, vnímání a komunikativnost, chápání, emocionalitu, chování a jednání jedince,
- b) osobnostní rysy jedince dané souhrnem vrozených dispozic i ovlivněné učením (působením rodiny, školy, komunity a společnosti),
- c) vlastní sebehodnocení ve vztahu ke zdravotnímu znevýhodnění a k reálným možnostem dosahování životních cílů,
- d) schopnost zvládnout nepříznivou životní situaci, která je dána zejména charakterovými vlastnostmi, volní a motivační složkou osobnosti,
- e) vnější vlivy, na nichž je jedinec závislý, tedy rodina či osobní zázemí a užší sociální prostředí – komunita.

Uvedené aspekty tím nejpodstatnějším způsobem poznamenávají život postiženého a určují úspěšnost socializačního procesu, avšak jsou ovlivnitelné jen v omezené míře.

Objektivní činitele

Mezi objektivní činitele, na osobě postiženého méně záviselí, Novosad (2006) řadí:

- a) společenské vědomí, postoje k postiženému člověku,
- b) stav životního prostředí, který posuzujeme z hlediska:
 - podílu na četnosti výskytu postižené populace vlivem stavu životního prostředí,
 - přímého vlivu na existenci a život těchto lidí (zvláště na toxicitu prostředí, změny klimatu, urbanizaci krajiny, vlastní životní prostor a v něm existující technické, dopravní, komunikační či architektonické bariéry),
- c) sociální politiku, vztah státu ke znevýhodněným lidem,
- d) vzdělávací politiku, úroveň zprostředkování výchovy, vzdělání a profesní přípravy lidem se zdravotním postižením,
- e) politiku zaměstnanosti, tedy vůli a možnost vytvářet pracovní místa a zabezpečit tak využití nadání a schopností lidí s handicapem,
- f) sociální služby, tedy takové služby, které budou adresně, adekvátně, eticky a důstojně uspokojovat potřeby postižených lidí a kompenzovat tak omezení, jež vyplývá z konkrétního typu zdravotního znevýhodnění (Novosad, 2006, s. 16).

Smyslem soustavné péče o jedince sociálně znevýhodněné kvůli jejich zdravotnímu postižení je vyvážené, kvalifikované a dostatečně citlivé působení na zmíněné determinanty za účelem nápravy společenských vztahů a postojů.

Socializace se netýká pouze dětského věku, ale stává se celoživotním procesem. Socializace probíhá nejdříve v rodině a pak ve společnosti. Socializace dítěte s mentálním postižením je odlišná od socializace dítěte bez postižení. Průběh socializace je ovlivněn předsudky a stereotypy, které jsou jedincům s mentálním postižením automaticky připisovány (Kozáková, 2005, s. 33).

1. Vnitřní faktory socializace

Mezi tyto faktory patří vlastní primární deficit, celková subnormální inteligence, dále sekundární deficit, tj. negativní sebehodnocení a sebepojetí, které je vyvoláváno deficitem v oblasti kognitivních funkcí.

2. Vnější faktory socializace

Mezi tyto faktory patří nabídnuté možnosti podpory v běžném způsobu života v životních fázích a úrovni naplnění, tak jak je běžné pro většinu z nás (vzdělávání, práce, volný čas, bydlení).

3. Postoj majoritní společnosti

Je to neméně důležitý faktor. Souvisí s předsudky proti lidem s mentálním postižením. Často jim bývají připisovány negativní vlastnosti, které do značné míry ohrožují vývoj identity jedince s mentálním postižením. Je nutné začít pracovat na jiných postojích k těmto lidem.

Úroveň socializace je počátečním kritériem úspěšnosti ve výchovně-vzdělávacím působení, v budoucím pracovním uplatnění, v partnerských vztazích a v samostatném životě. Jejím důležitým prostředkem je u osob s mentálním postižením integrace (Kozáková, 2005, s. 34).

4. Předškolní a školní vzdělávání osob se zdravotním postižením

Základní právní atribut demokratické společnosti, právo na vzdělání a informace, nemůže být nikomu odepřen. S těmito společenskými potřebami dochází k restrukturalizaci a diferenciaci školského systému. Rozšiřují se možnosti běžných, speciálních a integrovaných škol, které poskytují tělesně, smyslově i mentálně postiženým jedincům odpovídající vzdělání. Škola má spolu s rodinou velký vliv na vývoj a rozvoj všech složek osobnosti dítěte.

Cílem ve vzdělávacím systému je zařadit co nejvíce dětí s postižením mezi spolužáky do běžných škol. K tomu je zapotřebí snížení počtu žáků na jednoho učitele, vybavení škol, kvalifikované učitele. Škola by měla dát možnost vyniknout těm vědomostem, dovednostem a osobním rysům postiženého žáka, které nejsou negativně ovlivněny zdravotním postižením.

Žáci s postižením dávají přednost situacím, v nichž jsou zadávané úkoly přesně definovány a do detailu strukturovány. Zdraví žáci naopak preferují u zadávaných úkolů určitou volnost, větší prostor pro samotný přístup.

Značný rozdíl mezi postiženými a intaktními žáky je v preferenci sociálních faktorů. Žáci s postižením se nejraději učí s kamarády a současně si přejí, aby byl nablízku někdo dospělý, na něhož by se mohli obrátit s prosbou o pomoc či radu (Šiška, 2005, s. 9–20). V rámci mimoškolních činností, např. při hrách, sportu a různých druzích zájmových aktivit je velmi prospěšné umožnit postiženým dětem kontakt s dětmi nepostiženými. I pro nepostižené děti bývá přínosem, mají-li možnost kontaktu se svými vrstevníky s různými druhy postižení (Krejčířová, 1998, in Ludíková, Renotiérová a kol., 2006, s. 169).

U dětí a mládeže, jejichž stupeň tělesného, smyslového či mentálního postižení je natolik závažný, že neumožňuje zařazení do běžných škol, je třeba podporovat rozvoj speciálních škol, stacionářů, chráněných dílen, respitní péče, speciálně-pedagogických center, středisek pro volný čas dětí a mládeže apod. (Šiška, 2005, s. 9–20).

V praxi se nejčastěji vyskytují následující formy integrace (Kozáková, 2005, s. 40):

1. spolupráce běžné a speciální školy (společné mimoškolní aktivity žáků, společné setkávání, výlety, soutěže, exkurze apod.),

2. speciální třída pro žáky s mentálním postižením při běžné základní škole (skupinová integrace v rámci běžné základní školy, společné přestávky, stejná budova apod.),
 3. speciální třída v rámci běžné školy s integrovanou výukou ve vybraných předmětech (většinou výchovách),
 4. třída běžné školy na škole speciální s integrovanou výukou,
 5. třída s integrovanými žáky na běžné či speciální škole,
 6. integrace žáka do běžné třídy běžné školy.
- (Kozáková, 2005, s. 41).

Organizace speciálního vzdělávání

- Forma a obsah je upravována podle potřeb žáka.
- Speciální vzdělávání a podporu zabezpečuje škola.
- Ve speciální škole, třídě či oddělení lze zařadit žáky dvou a více ročníků.
- Ve třídách, odděleních a skupinách pro žáky s těžkým zdravotním postižením mohou zabezpečovat výchovně vzdělávací činnost souběžně 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž 1 je asistent pedagoga.
- Pro přípravu na vzdělávání dětí s těžkým mentálním postižením, více vadami nebo autismem lze zřídit přípravný stupeň základní školy speciální (<http://www.msmt.cz/>).

Při integraci žáka s mentálním postižením je nezbytné vypracování individuálního vzdělávacího programu:

- obecný vzdělávací cíl obsahující vědomosti a dovednosti, kterých žák dosáhne v jednotlivých předmětech,
- prostředky speciální pedagogické podpory (pravidla spolupráce, speciální pomůcky, jmenovité určení všech odborníků),
- popis speciálně-pedagogických metod a postupů,
- aplikace všech uvedených znalostí, metod a postupů,
- pravidla komunikace s rodiči dítěte,
- termíny a způsob vyhodnocování výsledků, pravidla změn a úprav IVP (Kozáková, 2005, s. 41).

4.1 Formy vzdělávání předškolního dítěte s mentálním postižením

Pro předškolní dítě s mentálním postižením existují následující možnosti:

1. mateřská škola (individuální integrace v rámci běžné mateřské školy),
2. speciální třída pro děti s mentálním postižením při mateřské škole (skupinová integrace v rámci běžné mateřské školy),
3. speciální mateřská škola – její koncepce má svá specifika odrážející a respektující problematiku postižení i situaci rodin, kde tyto děti žijí; jinak je organizována jako běžné předškolní zařízení.

Funkce mateřské školy:

- formativní a informativní jako komplexní rozvoj osobnosti po stránce rozumové, tělesné, mravní, pracovní, řečové a estetické,
- diagnostická, a to především ve vztahu k další institucionální péči,
- reedukační: rozvoj postižených funkcí s důrazem na kognitivní procesy,
- kompenzační: rozvoj nepostižených funkcí, například motorických,
- rehabilitační, často také terapeuticko-formativní (léčebně-výchovná),
- respitní: úleva rodičům starajícím se o dítě (Kozáková, 2005, s. 42).

Přípravný stupeň základní školy speciální

Zákon č. 49/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v § 48a říká, že „...*zřizovatel základní školy speciální může zřídit třídy přípravného stupně základní školy speciální, které poskytují přípravu na vzdělávání v základní škole speciální dětem se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami nebo s autismem.*“

Mohou sem být zařazeny děti, které od školního roku, v němž dosáhnou 5 let věku, do zahájení povinné školní docházky, a to i v průběhu školního roku. Třída přípravného stupně základní školy speciální má nejméně 4 a nejvýše 6 žáků (Zákon č. 49/2009 Sb.).

4.2 Školní vzdělávání

„Škola byla a nadále bude základní výchovně-vzdělávací institucí ve společnosti a ponese hlavní odpovědnost za úroveň, šíři a hloubku všeobecného i odborného vzdělávání občanů i za jejich plný rozvoj z hlediska jednotlivých výchovných složek, jednotlivých kvalit osobnosti i jednotlivých sociálních rolí, pro které jsou připravováni“ (Jůva, 1997, s. 88).

Formy speciálního vzdělávání žáků se zdravotním postižením

1. Základní škola

Speciální vzdělávání žáků se zdravotním postižením je zde zajišťováno formou individuální integrace v běžných třídách základní školy nebo školy určené pro žáky s jiným druhem postižení podle individuálního vzdělávacího plánu. Dále pak formou skupinové integrace ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole, příp. v základní škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením (RVP ZV, 2007).

2. Základní škola speciální

Základní škola speciální poskytuje vzdělávání žákům s takovou úrovní rozumových schopností, která jim dovoluje, aby si ve vhodně upravených podmínkách a při odborné speciálně pedagogické péči osvojovali základní vědomosti, dovednosti a návyky (RVP ZV- LMP, 2005).

Součástí humanizace našeho speciálního školství je umožnit uplatnění práva na vzdělávání a získání základů vzdělání, na přiměřené úrovni, i žákům s nejtěžšími formami mentálního postižení a žákům s postižením více vadami, kteří byli v minulosti osvobozeni od školní docházky.

Vzdělávání je vedeno odlišnými metodami práce a vyžaduje i speciálně upravené podmínky, které odpovídají potřebám žáků a závažnosti jejich postižení. Je doplněno různými formami rehabilitační tělesné výchovy a relaxačních činností. Pro každého žáka je vypracován individuální vzdělávací plán (RVP ZŠS, 2008).

3. Praktická škola jednoletá

Praktická škola jednoletá je určena žákům s těžkým stupněm mentálního postižení, souběžným postižením více vadami a autismem, kteří ukončili základní vzdělávání v základní

škole speciální. Doplnuje a rozšiřuje žákům teoretické i praktické dovednosti získané v průběhu povinné školní docházky. Vzdělávací proces je zaměřen na rozvoj komunikačních dovedností a dosažení nejvyšší možné míry samostatnosti a nezávislosti na péči druhých osob, přičemž je nezbytné respektování individuálních zvláštností a schopností žáků.

Cílem vzdělávání je především zvýšení kvality života absolventů, kterým se v rámci jejich individuálních schopností nabízí možnost uplatnit se přiměřeným výkonem v chráněných pracovištích a při pomocných pracích v různých profesních oblastech (RVP PŠJ, 2009).

4. Praktická škola dvouletá

Tento typ školy umožňuje získat střední vzdělání žákům se středně těžkým stupněm mentálního postižení, případně s lehkým mentálním postižením v kombinaci s dalším zdravotním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na jiném typu střední školy. Vzdělávání se zaměřuje na získání základních pracovních dovedností, návyků a pracovních postupů potřebných v každodenním i v budoucím pracovním životě. Poskytuje základy odborného vzdělání a manuálních dovedností v oboru dle zaměření přípravy. Získané dovednosti mohou žáci také využít v dalším vzdělávání (RVP PŠD, 2009).

4.3 Vzdělávání dospělých s mentálním postižením

Učení a vyučování dospělých s mentálním postižením má svoje specifika. Jejich schopnost učení je vždy více či méně omezena. Není to jen důsledek nedostatečného porozumění obsahu, svůj podíl na tom má i nepříznivý vliv snížené koncentrace pozornosti a paměti, omezená motivace a deficity v odhadu vlastních možností.

S přihlédnutím ke zvláštnostem v učení této skupiny lidí se jeví jako vhodné tyto modely:

1. behaviorální,
2. humanistický (Šiška, 2005, s. 41).

Hlavní, obecné rysy behaviorálního učení:

- a) Pud nebo aktivace je nezbytnou podmínkou, aby se objevila reakce a následná činnost, jednání.

- b) Předpokladem učení je procvičování a odměna.
- c) Série podnětů a reakcí se spojuje do řetězce, pokud patří do téhož sledu činností.
- d) Chování, které je kladně posíleno, se objeví znovu, přičemž dost účinné je posilování přerušované, občasně, nepravidelné.
- e) Posílení pro podobné podněty se generalizují, čímž dochází k podmiňování učení.
- f) Informace předkládáme po malých částech, aby bylo možné posílit odpovědi.
- g) Aby došlo k podmiňování, musí člověk aktivně reagovat, tedy něco dělat.

Zastánci behaviorálního modelu argumentují pro jeho uplatňování charakteristickou vlastností studentů s mentálním postižením – sníženou schopností neplánovaného, spontánního a náhodného učení. Realizace behaviorálního modelu učení spočívá ve stanovení konkrétního cíle.

Cíl přesně popisuje, co by měl student na konci vyučovací hodiny umět udělat. Cíl je možné rozložit do dílčích kroků doplněných studijními otázkami s okamžitou zpětnou vazbou.

Šiška (2005) uvádí, že podle zastánců behaviorálního učení u studentů s mentálním postižením musí vyučující podrobně rozpracovat:

- co se budou studenti učit,
- jak se budou učit,
- jak se budou kontrolovat výsledky učení.

Odpůrci tohoto modelu učení jej odmítají pro jeho časovou náročnost a přílišné zdůrazňování úloh lektorem. Odmítají úkoly a cíle modelu, protože:

- limituje obsah učení,
- segreguje studenty,
- je příčinou pasivity studentů,
- nereaguje na změny v individuálních potřebách (Šiška, 2005, s. 42).

Humanisticky orientovaný model učení

Připomeňme si, že vzdělávání dospělých je zaměřeno na podporu spontánních a sebeřízených reakcí studentů. Proto se učitelé, kteří podporují individuální vzdělávací potřeby dospělých studentů, jen těžko spokojí s vyložením souboru úkolů, aby tím neomezovali kreativitu studentů. Pro ně bude teoretickým základem spíše humanistický model.

V humanisticky orientovaném modelu nesou studenti podstatnou míru odpovědnosti za řízení edukačního procesu a za výběr obsahu učení. Úkolem učitele je spíše studenty stimulovat k sebeřízenému učení, než pasivně předávat informace. Možnost studentů spolurozhodovat o vzdělávacích cílech zvyšuje jejich motivaci.

Pro humanisticky zaměřené učitele je vzdělávání dospělých procesem, ve kterém se student stává za sebe zodpovědným a má příležitost nabýt pocitu dospělosti. On sám může posoudit, zda učení splnilo svůj účel a zda je nová zkušenost vhodná pro začlenění do již nabytých životních zkušeností. Formální zjišťování úrovně zvládnutého učiva nepatří k modelu humanistického přístupu. Naopak jej charakterizují pojmy jako kooperace a vzájemný respekt.

Šiška (2005, s. 43) uvádí soubory principů a hodnot, které jsou rozvíjeny v humanistickém modelu edukace osob s mentálním postižením:

Upřímnost: např. čestné jednání, být důvěryhodný, porozumění pro autoritu a její respektování.

Chování vůči ostatním: např. respektování práv jedince, vzájemné naslouchání, pozitivní přístup a pomoc druhým, kooperace.

Vztah k životnímu prostředí: např. péče o přírodní zdroje, o vlastní a cizí majetek.

Studijní, pracovní návyky: např. dochvilnost, objevování pravidel bezpečnosti, respektování pokynů, pracovitost.

Osobní rozvoj: např. přijetí odpovědnosti vůči sobě a ostatním, vytváření sebeúcty, pozitivní hodnocení krásy, přikládání pozitivní hodnoty zdraví a hygieně, rozvoj sociálních dovedností, osobní statečnost.

V humanistickém modelu je předpokladem efektivního získávání informací využívání rozmanitých zkušeností a zdrojů. To předpokládá vytvoření takového výukového materiálu a pedagogické situace, které řeší konkrétní problémy, jenž neomezují důstojnost studentů a zároveň je učí autentickému řešení problémů. Jde o to, pomoci studentům naučit se žít s důsledky vlastních činů a rozhodnutí a tím rozvíjet schopnost řešit problémy.

V humanistickém přístupu plní učitel roli posluchače a konzultanta, který je vždy připraven ke spolupráci a jehož vystupování nevyvolává u studentů obavy. Učitel motivuje studenta k rozšiřování repertoáru osobních zkušeností a prožitků.

Behaviorální a humanistický model vyučování a učení jsou někdy prezentovány jako vzájemně se vylučující. V literatuře se uvádí, že to jsou dva aspekty výukových dovedností učitele dospívajících a dospělých s mentálním postižením a zdůrazňuje prolínání obou modelů (Šiška, 2005, s. 44).

Je vhodné se zmínit i o dalších aspektech vzdělávání dospívajících a dospělých s mentálním postižením:

Role a úloha studentů a učitele

- studenti jsou aktivní v sebeřízeném učení,
- jsou zapojeni do výběru materiálů, metod a tempa učení,
- učitel plní roli konzultanta.

Evaluace

- k evaluaci vzdělávacích výsledků se využívá metoda pozorování, příkladů práce studentů než tradičních testů a klasifikace,
- cílem evaluace je stanovení dalšího směru vzdělávání, nikoliv formální klasifikace a třídění studentů.

Materiální podmínky

- ke stimulaci studentova objevování a učení se využívá rozmanitých materiálů,
- důraz je kladen na materiály, které lze zkoumat hapticky; před učebnicemi a pracovními sešity se dává přednost činnostem, které se vztahují k běžným životním situacím.

Učivo a vyučovací metody a motivace

- učivo a vyučovací metody vycházejí z individuálních potřeb a ze vstupní úrovně schopností studentů; student má možnost postupovat svým vlastním tempem,
- vnější podmínky lze uzpůsobit různým stylům učení, kterým dávají jednotliví studenti přednost.

Týmové vyučování

- dva nebo více učitelů společně plánují, připravují výuku a podílejí se na ní,
- do výuky mohou být přizváni asistenti učitelů (Šiška, 2005, s. 45).

Má-li se vzdělávání studentů s mentálním postižením orientovat na vytváření cesty k sebeřízenému učení, pocitu odpovědnosti dospělého člověka, pak jsou plánování a organizace edukačního procesu učitelem nezbytné.

Efektivní podpora sebeřízeného učení studentů předpokládá, že se učitel při plánování vzdělávacího programu zaměří na vyhodnocení tří okruhů – rozhodujících činitelů:

1. S jakými již dříve získanými vědomostmi přicházejí studenti k připravované činnosti?

Základem je analýza charakteristik studentů. Spočívá ve zjišťování předchozího obsahu učení vztahujícího se k plánovanému učení, ve vyhodnocování motivace k učení, ve zjišťování stylu učení.

Hlavními tématy tedy budou:

- Vědomosti a dovednosti, které umožní studentům, aby nový úkol byl smysluplný.
- Konkrétní úkol se bude vztahovat buď na jednotlivce, na menší skupinu, nebo na celou skupinu.
- Vytvořit kroky pro společný základ dalšího učení.
- Navázat na předcházející činnost.

2. Jaké jsou základní rysy připravovaného úkolu nebo činnosti?

Podobně jako analýzu charakteristik studenta je třeba provést analýzu připravované edukační činnosti:

- Je to úkol/činnost přizpůsobená studentům (tzn. úroveň schopností studentů je v souladu s očekáváním učitele)?
- Je to úkol/činnost přizpůsobená různým úrovním schopností jednotlivých studentů?

- Je práce zorganizovaná tak, aby měli studenti možnost pracovat vlastním tempem, tj. aby úkol pro studenta byl zvládnutelný?

3. *Jaké jsou psychické zvláštnosti jednotlivých studentů a jak mohou ovlivnit edukační proces?*

Významnou proměnnou je motivace studentů. U dospělých s mentálním postižením je nutné respektovat specifika, jež mohou motivaci negativně ovlivňovat:

- připravovaná činnost nesmí svým obsahem působit rušivě na studenty,
- materiální, psychologické či sociální faktory nesmí negativně působit na edukační proces,
- edukační proces je organizován tak, aby umožnil všem studentům splnit individuální vzdělávací cíle (Šiška, 2005, s. 46).

Dále se zaměříme na:

- stanovení konkrétních cílů, forem a délky a povinného obsahu vzdělávání,
- programy musí odpovídat nejnovějším poznatkům o účinných metodách a organizaci vzdělávání přiměřeně věku a rozvoji dítěte,
- popis materiálních, personálních, ekonomických a bezpečnostních podmínek, za nichž se vyučování uskutečňuje. (<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vzdelavani-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami>).

Ekonomické a společenské změny po roce 1989 zásadním způsobem ovlivnily obsah všech kategorií vzdělávání dospělých včetně profesní přípravy. Zatímco v dřívějších desetiletích byla profesní příprava chápána jako příprava lidí na výkon určitých povolání, trendem dnešní doby dalšího vzdělávání jsou jedinci dočasně nebo úplně vyloučení z trhu práce. Znamená to vynaložit podporu a maximální pomoc mladým lidem s mentálním postižením objevovat všechny svoje schopnosti a vlohy a začít s naplňováním celoživotního úkolu – tj. jejich rozvíjení. Osvobodit je od nadvlád nejbližšího okolí a otevřít jim nové světy zkušeností, názorů a chápání skutečností. Znamená to nahradit profesní přípravu na konstruktivní využití času, začlenění do komunity a mezilidských vztahů.

Odkrývá se zásadní dilema – má se kurikulum dalšího vzdělávání orientovat na svět práce s cílem co nejlépe vybavit mladého člověka s postižením k výkonu zaměstnání nebo profesní přípravu omezit a spíše se zaměřit na životní styl, ve kterém je placená práce považována za

méně významnou, než je tomu dnes? V současné době převažuje vzdělávání zaměřené na profesní přípravu. Zůstávají tak mechanické a behaviorální vzdělávací cíle.

Úkolem vzdělávání je také informovat mladé lidi s mentálním postižením, že se pravděpodobně setkají s pocity deziluze, které jsou charakteristické pro nezaměstnanost. Ale ne způsobem, který vyvolává strach z nezaměstnanosti, ale spíše rozvíjením znalostí, postojů a názorů, čímž se oživuje uvědomění si dospělosti.

Vzdělávání lidí s mentálním postižením se tak přestává zaměřovat výhradně na požadavky trhu práce, ale objevuje se požadavek na jejich uplatnění v životě obce, v boji proti sociálnímu vyloučení a posilování sociálního začlenění. Neomezuje se jen na vzdělávání profesní, ale obsahuje stále se rozšiřující složku vzdělávání občanského (Šiška, 2005, s. 47).

Na podpoře vzdělávání znevýhodněných se podílí např. Národní plán vyrovnání příležitostí. V dubnu 1998 přijala vláda České republiky Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením. Jde o velmi důležitý dokument, který stručně charakterizuje jednotlivé oblasti života této skupiny obyvatel a stanovuje v nich jednak cíle, jednak závazná opatření pro různé státní instituce. Realizace těchto opatření by měla vést ke zlepšení životních podmínek zdravotně postižených.

5. Pojetí pobytových zařízení pro člověka s mentálním postižením

Konec 19. a počátek 20. století přináší změnu. Ústavy sloužící k vylučování lidí ze společnosti se začaly orientovat k potřebám klientů. Vzniká tak svět ve světě, kde platí normy, hodnoty a pravidla odlišná od venkovního světa. Klientům jsou poskytnuty veškeré materiální potřeby jejich existence. Jsou ale vyloučeni z majoritní společnosti, ve které panuje názor, že jim nemůže být nikde lépe než mezi jedinci stejného postižení.

Tato doba představuje pro klienty ústavů svět pro sebe, ostrov soběstačného řádu, pokus o vytvoření umělého domova, v němž je život omezený. Má být sférou jistoty, a to i v těch případech, kdy byl vybudován proto, aby chránil společnost, nikoliv ty, kteří v něm přebývají.

Stejně jako rodiny a státy, udržují ústavy svůj vnitřní řád soubory pozitivních a negativních sankcí. Mají svůj slovník, svoji atmosféru. Vůči vnějšímu světu jsou uzavřené. Vstup i výstup je kontrolovaný. Mezi klienty a personálem je hranice, kterou lze přirovnat k období mezigenerační hranice rodinné. Přístupnost na některá místa v ústavu je řízena pravidly, která souvisejí s hierarchií společenského postavení.

Na funkce ústavů můžeme nahlížet z perspektivy zájmů společnosti nebo z hlediska individua. V některých případech se oba zájmy shodují, jindy různí. Pokud se různí, obvykle je to zájem společnosti, která dostává přednost a klientovy možnosti volby se zužují. Z individuálního hlediska je nejpodstatnějším parametrem ústavu respekt k osobní svobodě rozhodování.

Ústav přijme klienty buď na základě jejich uvědomělého souhlasu, nebo je vstup klienta nedobrovolný. Rozhodnutí o nedobrovolném vstupu pak přísluší rodině, soudním nebo státním orgánům (Mühlpachr, 2001, s. 33).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který nabyl účinnosti 1. ledna 2007, přinesl zásadní změny nejen v terminologii, ale i v rozsahu a způsobu poskytování sociálních služeb.

V prvé řadě zásadně mění přístup k osobám, které chtějí sociální služby využívat, případně už tak dělají. Zákon zaručuje všem osobám, které jsou v nepříznivé sociální situaci pomoc či podporu.

Zákon dále jasně definuje a následně trvá na dodržování základních zásad poskytování sociálních služeb, jako je zachování důstojnosti a lidských práv osob, které sociální služby využívají.

Formy poskytování sociálních služeb

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách upravuje formu poskytování sociálních služeb, které se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní.

Pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb, ambulantními pak služby, za kterými osoba dochází, příp. je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování. Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí.

Zařízení sociálních služeb

Pro poskytování pobytových sociálních služeb jsou zřizována tato zařízení sociálních služeb:

- a) týdenní stacionáře,
- b) domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- c) domovy pro seniory,
- d) domovy se zvláštním režimem (azylové domy, domy na půl cesty, chráněné bydlení),
- e) terapeutické komunity (<http://www.mpsv.cz/cs/9>).

V těchto pobytových zařízeních sociálních služeb je mimo ubytování poskytována pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení a výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,

zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů (<http://www.mpsv.cz/cs/9>).

Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.

6. Výchova jedince s mentální retardací ke zdravému životnímu stylu

Aby člověk mohl uspokojovat své životní potřeby a cíle, potřebuje též splňovat přinejmenším tři základní předpoklady: být zdravý, být vzdělaný a žít v sounáležitosti s druhými lidmi.

Zdraví v širokém slova smyslu, ve všech jeho aspektech, z hlediska fyzického, duševního i sociálního zdraví, je největší devizou našeho života. Budeme-li zdraví, budeme mít větší šanci uskutečňovat to, po čem v životě toužíme. Zdravý člověk nezískává výhodu jen sám pro sebe, ale přináší hodnoty i svému okolí, společnosti.

Zdraví však není samozřejmé a jeho kvalita je proměnlivá, závislá na čase a podmínkách, ve kterých žijeme. Proto pouze uvědomělým přístupem lze docílit zodpovědnosti za zdraví své i ostatních. Nejen výchovou samotnou, ale také osobním příkladem a vzděláváním ve zdravých podmínkách, můžeme zvýšit šance na zdravý život.

Potřeba vzdělávání člověka 21. století se významně rozšířila od potřeb člověka 20. století. Vlivem rychlého technického rozvoje se zrychlilo životní tempo lidí, objevují se nové pracovní technologie, lidé více komunikují, cestují, rozmanitě tráví svůj volný čas, způsob života se změnil. To vše s sebou nese nové možnosti, ale i nová rizika. Čelit těmto rizikům vyžaduje také jiný přístup ve vzdělávání. Výchova ke zdraví se stává neodmyslitelnou součástí školního kurikula a lze očekávat, že svou kvalitativní úroveň mnohdy přesáhne možnosti výchovy v rodině.

Řadě zdravotních rizik se nedá zcela spolehlivě vyhnout (genetické dispozice, nepříznivé sociální podmínky aj.), přesto můžeme způsobem života některá rizika vedoucí k onemocnění omezit, snížit, potlačit, nebo naopak některá rizika zvýšit.

Nejsnazším, nejúčinnějším a současně nejlevnějším opatřením je předcházet rizikům výchovou k zodpovědnosti za zdraví, výchovou ke zdravému životnímu stylu a výchovou, jak předcházet rizikovému chování.

S dobrým vztahem ke svému zdraví se člověk nerodí, nezískává tento postoj zcela automaticky, ale vytváří se postupně v průběhu života tím, jak si je člověk schopen uvědomit rozdíly mezi zdravím a nemocí a posoudit výhody zdraví oproti nevýhodám nemoci. Čím dříve je jedinec schopen tuto souvislost pochopit, tím je šance na prožitý život ve zdraví vyšší.

Zdravý životní styl je tou nejlepší nespecifickou prevencí, ve které jde o celkové formování osobnosti připravené na všechny složitosti a nástrahy současného světa a schopnost odolávat jim. Zdravý životní styl také posiluje vlastní jednání a odpovědnost za něj (Kraus, 2008, s. 182).

Zdravě žít však neznamená jen chovat se tak, abychom neohrozili vlastní zdraví ani zdraví našich bližních. Především je třeba spojit své snahy s ostatními a chtít změnit hodnotové priority a hodnotovou orientaci lidské společnosti jako celku (Šmahel, 1999).

Lidské chování je v mnoha ohledech naučené. Sociální učení je víceúrovňový proces, ve kterém dochází k získávání zkušeností, osvojování vědomostí prostřednictvím napodobovaného modelu. Tím jsou zejména osoby významné, nadřazené, atraktivní, které disponují možnostmi poskytovat odměny a udělovat tresty. Napodobování modelů určuje, zda se člověk v průběhu ontogenetického vývoje naučí novým formám chování, včetně emočních reakcí, rolím například spjatým s pohlavím.

Otázkou zůstává, zda můžeme prosociální chování naučit a uplatnit. Prosociální chování můžeme kombinovat s imitací a pozitivním vztahem k člověku. Významnou roli při utváření, rozvíjení a ovlivňování prosociální orientace člověka sehrává především prostředí rodinné nebo prostředí, které tuto roli nahrazuje.

Změny v prosociálním myšlení a chování prostřednictvím procesů učení v rámci socializace bere také v potaz to, že při vyžívání se člověk učí ze zkušenosti a od osob, které jsou mu nejbližší nebo jsou pro něj důvěrné. Tento proces je jiný pro muže a jiný pro ženy.

V průběhu zrání prochází člověk fázemi, které mají vztah k pomáhání:

Fáze 1 = presocializační – si není vědom, že ostatní lidé oceňují a podporují pomáhání.
Pomohou, pokud jsou požádáni, nebo je jim to poručeno.

Fáze 2 = uvědomění – učí se, že společnost, v níž žijí, oceňuje a kladně hodnotí vzájemné pomáhání. Touha zavděčit se, uvědomění sociálních norem.

Fáze 3 = fáze socializace pomáhání – poskytuje vnitřní uspokojení. Vnější normy byly zvnitřněny.

U lidí s mentálním postižením může dojít ke zneužívání jejich empatie. Mezi lidmi existují individuální rozdíly v postoji k člověku s postižením nebo k poskytování pomoci druhým (Zášková, Mlčák, 2009, s. 81).

8. Podpora a možnosti pracovního uplatnění osob s mentálním postižením

Člověk se v procesu humanizace a socializace utváří v rámci lidské společnosti. Významný vliv společenského prostředí bývá někdy příznačně označován jako tzv. „druhá dědičnost“. Člověk se rodí pouze s potencií bytí člověka a na kvalitě jeho humanizace, socializace a personalizace se podílí mnoho proměnných. Na druhé straně je zřejmé, že ani společnost by nemohla existovat bez jedinců, kteří svou individualitou ovlivňují i kvalitu jejího složení.

„Lidské společenství (skupiny), popřípadě společenské instituce, se v zásadě dělí na primární, sekundární a totální. Všechny mají významný vliv na formování jedince“ (Jankovský, 2003, s. 77).

Jednou z nejdůležitějších charakteristik skupin je jejich vliv na jedince. Existence skupiny je podmíněná konformitou, ochotou budoucích členů podřídit se společenským pravidlům, skupinovým normám. Míra konformity vůči skupinovým normám úzce souvisí s kohezivitou. Proto pevně sjednocené skupiny mají obvykle velmi silný vliv na své členy (Výrost, Slaměník, 2008, s. 330).

Problematika vlivu přítomnosti jiné osoby na výkon jedince se stala pravděpodobně nejčastějším předmětem experimentování v oblasti odpovídající současné sociální psychologii. Kromě pozitivního vlivu přítomnosti jiných osob byl v několika případech zjištěn pokles výkonu, označený jako sociální inhibice.

Na základě mnohých empirických údajů byl přijat zobecněný závěr, že přítomnost jiných osob má vliv na výkonové chování člověka a že tento vliv může být buď pozitivní, nebo negativní. Jak se ukázalo, při práci v dvoučlenné skupině tvořil průměrný výkon jedince asi 93 % z průměrného výkonu dosaženého jedincem, při práci v trojčlenné skupině asi 85 % individuálního výkonu a při práci v osmičlenné skupině jen 49 % (Výrost, Slaměník, 2008, s. 331).

Práce je určující substance lidského života. Zaměstnání je definováno následujícími prvky:

- mzda za odvedenou práci,
- uzavření pracovní smlouvy, dohody o provedení práce apod.,
- možnost dostat výpověď ze zaměstnání (Šiška, 2005, s. 49).

Význam práce s ohledem na člověka s mentálním postižením je možné shrnout následovně:

- práce poskytuje ekonomickou nezávislost a vyšší životní standard,
- práce pozitivně působí na člověka, cítí se potřebný,
- status „být zaměstnán“ u člověka s postižením pozitivně ovlivňuje postoje společnosti k člověku s postižením; podle Johnstona (1994) se prostřednictvím zaměstnávání lidí s mentálním postižením v integrovaném prostředí zvyšují vyhlídky na jejich přijetí společností,
- pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení nových sociálních interakcí,
- práce je jeden ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v učení a rozvíjení svých kompetencí,
- vytváření nových pracovních příležitostí je pro společnost finančně výhodnější než poskytování podpory v nezaměstnanosti,
- placená práce přispívá k vysvobození postiženého z dlouhodobé závislosti na podpůrných službách a péči (Šiška, 2005, s. 49),

Profesní role může také uspokojovat základní psychické potřeby, např.:

- potřebu změny a nových zkušeností,
- potřebu sociálního kontaktu,
- potřebu seberealizace,
- potřebu samostatnosti a nezávislosti,
- potřebu otevřené budoucnosti (Vágnerová, 2000, str. 316).

Tyto intence by měly zajistit lidem s mentálním postižením maximální příležitost pracovat v integrovaném prostředí, a to společně se zaměstnanci, kteří nejsou objektem péče nebo péči neposkytují. Za pracovní příležitosti byly považovány chráněné dílny. K přechodu na pracovní místo docházelo však pouze jen u pracovníků, kteří nepotřebovali intenzivní péči.

8.1 Podporované zaměstnání

V osmdesátých a devadesátých letech se začal prudce rozvíjet model tzv. „podporovaného zaměstnání“. Základy metody podporovaného zaměstnání položil americký psycholog Mark Gold. Metoda podporovaného zaměstnání je pružný systém podpory lidí s těžším stupněm mentálního postižení na jejich cestě k zaměstnání v integrovaném prostředí. Podpora se poskytuje jak jedinci s mentálním postižením, tak jeho zaměstnavateli.

Definice podporovaného zaměstnávání:

1. Jde o smysluplnou, placenou a konkurenceschopnou práci.
2. Pracovní náplň je sestavena z pomocných, nekvalifikovaných činností.
3. Člověk s postižením pracuje na běžném pracovišti a je v kontaktu se spolupracovníky bez postižení.
4. Pro pracovníky je ze strany zprostředkovatelské agentury zajištěna dlouhodobá podpora, nejčastěji jde o pracovní asistenci a průběžné sledování pracovního poměru.
5. Pracovník se zacvičuje přímo na pracovišti. Kromě samostatného pracovního zácviku si pracovník osvojuje sociální dovednosti potřebné pro styk se spolupracovníky, vyjadřování potřeb a zájmů, rozvíjení interpersonálních vztahů na pracovišti, hygienické návyky, dochvilnost, zvyšuje se jeho sebedůvěra aj. Úspěšnější je integrace jednoho pracovníka s postižením mezi ostatní nepostižené spolupracovníky než umístění většího počtu lidí s postižením na jedno pracoviště (Šiška, 2005, 54 s.).

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením upravuje Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti:

- Fyzickým osobám se zdravotním postižením se poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce.
- Úřad práce vede evidenci osob se zdravotním postižením, kterým poskytuje služby podle tohoto zákona. Evidence obsahuje identifikační údaje o osobě se zdravotním postižením, údaje o omezeních v možnostech jejího pracovního uplatnění ze zdravotních důvodů, údaje o právním důvodu, na základě kterého byla uznána osobou se zdravotním postižením, a údaje o poskytování pracovní rehabilitace.

- Osoby se zdravotním postižením mají právo na *pracovní rehabilitaci*. Pracovní rehabilitaci zabezpečuje úřad práce místně příslušný podle bydliště osoby se zdravotním postižením ve spolupráci s pracovně rehabilitačními středisky. Je to souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením. Zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, volbu zaměstnání nebo jiné výtěžné činnosti, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání nebo jinou výtěžnou činnost, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, změnu povolání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výtěžné činnosti.
- Pro osoby se zdravotním postižením mohou být organizovány specializované *rekvalifikační kurzy*. Tyto kurzy jsou uskutečňovány za stejných podmínek jako rekvalifikace.
- *Chráněné pracovní místo* je pracovní místo vytvořené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody s úřadem práce. Chráněné pracovní místo musí být provozováno po dobu nejméně 2 let ode dne sjednaného v dohodě.
- *Chráněná pracovní dílna* je pracoviště zaměstnavatele vymezené na základě dohody s úřadem práce a přizpůsobené pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Pro její provozování platí stejné podmínky jako pro chráněné pracovní místo (Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti).

9. Začleňování člověka do společnosti a péče o ně

V oblasti mezilidských vztahů patří k základním právům právě právo na respektování osobnosti, na odpovědnou svobodu rozhodování a jednání, na spolurozhodování o věcech. Osoby s mentálním postižením učíme dovednostem pro život na bázi uvědomování si a reflektování skupinových rolí, na bázi sledování situací spolupráce i soupeření, na bázi uvědomování si způsobů a kvalit komunikace, kvalit vztahů, prosazování zájmů, uvědomování si různých tlaků, cílů a norem, řešení konfliktů apod. Napomáháme tím rozvíjet dovednosti pro život v různých sociálních skupinách (Valenta, 2006, s. 35).

Sociální dovednosti se týkají:

- dovednosti komunikace,
- dovednosti pro řešení nastalých problémů,
- dovednosti organizace (rozdělení práce, rolí),
- využití osobních předpokladů.

Většina problémů v mezilidských vztazích má též etický rozměr. Musíme tedy u lidí s mentálním postižením rozvinout určité poznávací a řešící aktivity (Valenta, 2006, s. 37).

Každý člověk získává v rámci socializace základní předpoklady k integraci do této společnosti. Z tohoto hlediska se všichni příslušníci takové sociální skupiny podobají. Dovedou se orientovat v okruhu zde běžného sociálního chování, dovedou spolu komunikovat, sdílejí podobné hodnoty a postoje, chápou obsah jednotlivých rolí a s nimi souvisejících projevů. Tím se vyčleňují jako bytosti k sobě náležející, nějakým způsobem blízké, příslušníci jiné kultury, etnika, lidé trpící různým druhem postižení apod. Z toho může vyplývat odmítání těchto lidí společností.

Příslušnost ke stejnému společenství působí jako jeden ze zdrojů jistoty, dané znalostmi a z toho vyplývajícím očekáváním ve vztahu k těmto lidem. Odlišným lidem nelze tak snadno porozumět, a tudíž nelze dobře vědět, co je možné od nich čekat (Vágnerová, 2007, s. 277).

„V rámci socializace dochází i k rozvoji individuálně specifických vlastností, které se stávají charakteristickými znaky identity jedince a z toho vyplývajícího chování. Každý člověk je vybaven určitými dispozicemi, a proto je výsledkem socializačního učení i individuálně typický, originální komplex osobnostních vlastností“ (Vágnerová, 2007, s. 277).

Diskriminace znamená, že majoritní společnost znevýhodňuje, poškozují nebo neuznává určité jedince či skupiny osob. Takový postoj často vychází z předsudků. Jestliže se ve společnosti takovým předsudkům nekladou žádné překážky a lidé nezačnou být vychovávaní k jejich odmítání, může diskriminace přerůst až v nepřiměřené způsoby chování a v postoji k těmto lidem.

Otvírá se tak prostor k případnému neoprávněnému sociálnímu vyloučení (exkluzi) určitých jedinců nebo skupin. Omezuje se jejich možnost zapojit se do společenských aktivit. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od služeb, institucí nebo od vzdělávacích příležitostí, které stát občanům nabízí. Může však nastat i situace, že společnost začne zvyhodňovat minoritu na úkor majority. Jde o tzv. pozitivní diskriminaci (Kraus, 2008, s. 157).

Za vhodný základ služeb pro lidi s mentálním postižením byl v šedesátých letech dvacátého století přijat filozofický směr založený na prosazování integrace jedince s postižením do normálního a pozitivně přijímaného socio-kulturního prostředí.

Nirje (1969) definuje normalizaci následovně: *„Normalizace znamená umožnit všem mentálně retardovaným žít každodenní život v takových podmínkách a podle takových pravidel, které se co možná nejvíce přibližují podmínkám a pravidlům většinové společnosti v daném socio-kulturním prostředí“.*

Teorii normalizace aplikoval O'Brian (1987) do pěti intencí – služby je třeba organizovat tak, aby jedinci umožnily:

1. žít v normálním prostředí, které určuje komunita (obec),
2. mít příležitost k informovanému a skutečnému rozhodování v každodenním životě, ale i v závažných rozhodnutích,
3. mít příležitost rozvíjet smysluplné činnosti k výkonu určitých funkcí,
4. být respektován a mít pozitivně hodnocenou sociální roli,
5. účastnit se života komunity prostřednictvím rozšiřování sítě sociálních vztahů (Šiška, 2005, 53 s.).

10. Transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy zařízení

Zařízení pro osoby s mentálním postižením už neinvestují do rozšiřování stávajících velkokapacitních areálů na odlehlých místech, ale zaměřují se na malá detašovaná pracoviště umístěná v běžné zástavbě v obcích a městech. Jen tak mohou napodobit přirozené domácí prostředí, které má nahrazovat a zajistit klientům příležitost kontaktů s vnějším okolím. Větší začlenění do společnosti se týká všech pobytových zařízení sociálních služeb a má směřovat k individualizaci a poskytování služby v přirozeném prostředí.

Pro zlepšení kvality poskytovaných služeb je nezbytné postupně zvýšit počet personálu v přímé péči se zvláštním důrazem na nezdravotnický personál. Jen tak je možné klientům, kteří mají perspektivu dosáhnout úrovně samostatného života mimo areál zařízení, pomoci v nácviku potřebných schopností a činností.

V zařízení se tak nacházejí klienti, kteří by tam vůbec nemuseli být, protože tak vysokou míru podpory nepotřebují. Kromě nedostatečné přípravy na samostatný život je také překážkou jejich odchodu i nedostatek návazných služeb. Klienti by měli mít co nejpestřejší výběr z nabídky integračních možností:

- chráněné bydlení,
- chráněná pracoviště,
- sociálně terapeutické dílny,
- samostatné bydlení různého typu, např. barevné domky, domy s pečovatelskou službou apod.

Jako náhradu chybějící nabídky služeb umožňují některé domovy klientům práci přímo v zařízeních, která s nimi uzavírají běžné pracovní smlouvy. Klientům je měsíčně odváděna finanční částka za odvedenou práci v souladu s pracovněprávními předpisy (<http://www.mpsv.cz/cs/7058>).

Národní centrum podpory transformace sociálních služeb zahájilo svou činnost v listopadu 2010 na základě veřejné zakázky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. (<http://www.mpsv.cz/cs/7058>). Cílem je podpořit a pilotně ověřit transformaci služeb sociální péče na základě individuálně určených potřeb uživatelů: umožnit jejich aktivní zapojení na trh práce a do společnosti a přispět k deinstitucionalizaci pobytových zařízení sociálních služeb v České republice.

Projekt je financován z prostředků Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. K hlavním činnostem Národního centra patří koordinace transformačního procesu ve 32 pobytových zařízeních ve všech krajích ČR (mimo hlavního města Prahy). Národní centrum k tomuto účelu vytváří metodické postupy, nástroje a analýzy pro úspěšné provedení změn v ústavní péči a zajistí vzdělávání pracovníků zařízení i těch, kteří organizují procesy změn na krajské úrovni. Národní centrum podpory transformace sociálních služeb provozuje na základě zakázky MPSV společnost 3P Consulting, s. r. o.

Transformace má v sociálních službách jednoznačný význam, a to změnu systému služeb sociální péče do podoby, která nebude oddělovat uživatele sociálních služeb od ostatních občanů a bude vstřícně nastavená vůči jejich potřebám. Zásadními tématy jsou potřeby a sociální začlenění, zlepšení kvality jejich života, dodržování základních lidských práv a nastavení sítě sociálních služeb podle toho, co tito lidé skutečně potřebují.

Zařízení vytvářejí transformační plány, jejichž cílem je vytvořit na konkrétním území síť sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením, které jim umožní žít s potřebnou podporou normálním životem srovnatelným s jejich vrstevníky, a to nejen v oblasti bydlení, ale i trávení volného času a práce.

MPSV podporuje zejména vytvoření sítě chráněných bytů a malých domovů pro osoby se zdravotním postižením v běžné zástavbě a zázemí pro ambulantní a terénní služby s cílem snížit kapacity stávajících objektů nebo tyto nevyhovující budovy zcela opustit. Transformační procesy musí probíhat na základě potřeb uživatelů sociálních služeb, za jejich účasti a spolupráce jejich rodinných příslušníků a nejbližších osob. Významnými aktéry jsou rovněž samosprávy, a to jak na úrovni krajů, tak na úrovni obcí, které se zapojují do vytváření nových sítí sociálních služeb (<http://www.mpsv.cz/cs/9434>).

II. EMPIRICKÁ ČÁST

11. Výzkumný problém

Výzkumným problémem této práce je zjištění stavu probíhající integrace do společnosti paní Dany bez pomoci jiných, zároveň pozorování a zaznamenávání průběhu významných etap v jejím životě během pobytového zařízení a za jeho branami. Charakteristika životního příběhu paní Dany je originální a autentická.

Těžištěm výzkumu jsou drobné záznamy rozhovorů lidí, kteří byli a jsou v neustálém kontaktu s paní Danou. Jde o popis sledu těch významných událostí, které znamenaly pro paní Danu závažnou změnu a ovlivnily její další život, postoje, názory, vztahy.

Podle Zarba (1992) patří autobiografická technika mezi emancipační výzkumné techniky. Prostřednictvím této techniky je možné lépe porozumět lidským osudům lidí s mentálním postižením.

Nazírání na svět člověka s mentálním postižením je důležitou příležitostí ke zpochybnění předpokladů a stereotypů. Životní příběhy lidí s mentálním postižením jsou důležitou protiváhou životním příběhům, které přicházejí z jiných zdrojů, než jsou vlastní autentické výpovědi. Analýzou života paní Dany zjistíme její posun ve společnosti. Dosažení postojů a pohledu na její soukromý život, pracovní zkušenosti, naplnění její touhy se nadále vzdělávat, navazování kontaktů s novými lidmi při různých příležitostech, naplnění seberealizace.

Prostřednictvím výpovědi paní Dany a jejich nejbližších si budeme moci vytvořit model jejího života a zjistit tak oblasti, které jsou v jejím životě složitěji překonatelné, nabídnout jí možná řešení nebo radu, a zejména minimalizovat rizika v integraci dalších lidí s mentálním postižením.

11.1 Cíle výzkumu

Cílem této práce je zjištění dvou pohledů vlastníma očima paní Dany na svůj život, která jako první vykročila směle za bránu pobytového zařízení do běžného života. Dále půjde o to, kdo nebo co ovlivnilo či ovlivňuje její život. Podstatou je zhodnocení kvality jejího života, životní a výchovné vzdělávací situace tak, aby jádrem pochopení bylo vpravení se do přirozené podstaty její existence. Cílem se nám tak stává využití pohledu, názoru a postoje k integraci očima paní Dany a jejich nejbližších pro integraci dalších osob s mentálním postižením.

Dílčí cíle:

- zda její vzpomínky na dětství ovlivnily vztah s jejími rodiči, sourozenci a současně jaké pocity v rodinném prostředí prožívala,
- zda škola, kterou navštěvovala, jí v dostatečné míře poskytla základy vzdělání nebo vzdělání takové, které mohla uplatnit ve svém životě,
- zda sociální vztahy, které si nesla z dětství, ji neovlivnily v postoji k navazování nových vztahů v pobytovém zařízení,
- zda dlouhodobě a pevně vytvořené sociální vztahy v pobytovém zařízení jí nepůsobily citové strádání při odchodu z pobytového zařízení do běžného života,
- zda velké životní události ovlivňují dosavadní průběh její integrace do společnosti.

Na základě těchto úkolů si klademe otázky:

Z jaké rodiny pochází paní Dana? (úplná, neúplná, rozšířená)

Kolik má sourozenců?

S kterým členem rodiny nejraději a nejčastěji komunikuje?

Jakou roli sehrála v životě paní Dany její rodina?

Jak vnímala atmosféru školy?

Jak probíhala komunikace a spolupráce s učitelem?

Jaký měla vztah se spolužáky?

Jak se zachovala, když přišel problém ve školním úspěchu?

Který typ školy paní Daně poskytl největší přípravu pro uplatnění v běžném životě?

Jaký sociální postoj zaujímal mezi svými vrstevníky v pobytovém zařízení?

Cítila v mezilidských vztazích v běžném životě diskriminaci?

Patřila mezi velké životní události také vlastní touha po odchodu z pobytového zařízení?
Co ji nejvíce motivovalo k odchodu z pobytového zařízení?
Jakou roli sehrál životní partner paní Dany v jejím životě?
Čím byla integrace do běžného života paní Dany podmíněna?
Která oblast v jejím současném životě je nebo byla obtížná, nebo naopak?
Co je současným cílem pro její větší seberealizaci?
Splňuje integrace do společnosti její představy o žití běžného života?

11. 2 Výzkumné metody

Pro zpracování empirické části diplomové práce byl zvolen kvalitativní přístup šetření.

Ke zjišťování dat byla použita metoda:

- pozorování (přímé systematické pozorování v průběhu přímé péče, v zájmových činnostech, při vyučování, při různých kulturních akcích),
- analýza odborné literatury,
- analýza osobních, psychologických a pedagogických dokumentů,
- autobiografické fragmenty,
- metoda zakotvené teorie,
- rozhovor.

11. 2. 1 Pozorování

Je základním zdrojem informací o člověku. Je cílevědomé a záměrné. Podle Dařílka (2001) je nejstarší metodou zkoumání člověka. Z jednoho pozorování však není možné vyvozovat určité závěry. Je nutné pozorování spojit i s jinými zdroji údajů.

Druhy pozorování:

Extrospekce – je pozorování jiných lidí zprostředkovaně, prostřednictvím jejich chování a jednání.

Individuální pozorování – je zaměřeno na jednotlivce, na psychické stavy a procesy.

Skupinové pozorování – je zaměřeno na větší počet lidí (skupinu).

Systematické pozorování – je předem připravené, promyšlené sledování určitých jevů ve sledované skupině.

Částečné pozorování – je zaměřeno na předem specifikovaný sledovaný jev.

Fáze pozorování

- V první fázi je stanovení sledů, na které se zaměříme. Naplánujeme osnovu (postup) shromažďování údajů.
- Druhá fáze je vlastní pozorování a registrace zjištěných údajů.

- Třetí fáze je analýza zjištěných údajů. Na základě nich hledáme vztahy mezi pozorovaným jevem a jeho možnými příčinami a nebo vzájemné vztahy mezi ním a jiným jevem.
- Čtvrtá fáze je výklad pozorovaného jevu. Obsahuje vysvětlení a z nich vyplývající závěry k nimž dospějeme na základě těchto zjištění.
- Pátá fáze je registrace průběhu pozorování. Je jednou z nejdůležitějších fází. Pozorované údaje jsou tříděny do předem promyšleného systému. Registrujeme průběh a výsledky pozorování (Dařílek, 2001).

11. 2. 2 Anamnéza

Abychom byli schopni vysvětlit současné projevy chování a jednání pozorované osoby, musíme hledat souvislosti s podmínkami, příčinami a okolnostmi v jejím předchozím vývoji.

- **Subjektivní anamnéza**
využívá informací, které líčí samotná osoba o svém životě, popisuje předchozí události a okolnosti nebo odpovídá na kladené otázky. Závisí na ochotě a upřímnosti sdělit informace o svojí osobě.
- **Objektivní anamnéza**
Shromažďuje informace od okolí osoby a informace získané z písemných záznamů o jeho osobě z osobních listů, zdravotních záznamů, hodnocení apod. (Dařílek, 2001).

11. 2. 3 Autobiografické fragmenty

Rozlišujeme dva druhy autobiografie (životopisných příběhů, které buď napsali sami lidé s mentálním postižením, nebo byly sestaveny někým jiným v jejich zastoupení):

1. *Autobiografie* – vypracování inicioval a realizoval sám autor, on je jejím vlastníkem.
2. *Autobiografické fragmenty* – iniciátorem, zprostředkovatelem, zapisovatelem a vlastníkem je zpravidla někdo jiný.

Podle těchto kritérií jsme se v této práci zabývali autobiografickými fragmenty. Autobiografické fragmenty jsou zpravidla shromažďovány pro výzkumné účely, a jsou proto tematicky členěny. Nemohou však zcela pokrýt život lidí, ke kterým se vztahují. Spíše ukazují na rozdílnosti života a zkušeností lidí s mentálním postižením. Jde o pozitivní krok směrem k zapojení lidí s mentálním postižením do výzkumu a uznání hodnoty jejich vlastních zkušeností (Atkinsonová, Wiliamsová, 1999).

Podle Pelikána (1998) je při použití autobiografické techniky různorodost informací tak velká, že do jisté míry brání zavedení osnovy nebo situační struktury. Pro tyto účely se tedy respondenti orientují na:

- dětství,
- školu,
- sociální vztahy,
- významné události v životě respondenta.

Jde o kompilaci subjektivních zkušeností lidí s mentálním postižením, o pohled na životní události, o pohled do minulosti jejich vlastníma očima, o hledání toho, kdo nebo co ovlivnilo či ovlivňuje jejich život (Šiška, 2005).

12. 2. 4 Metody rozhovoru

Švarcová (2005) uvádí, že metoda rozhovoru je založena na přímém dotazování, tedy na verbální komunikaci s respondentem nebo s více respondenty.

Tuto metodu můžeme použít jak se zaměřením na pedagogické pracovníky (učitele, vychovatele nebo rodiče), tak se zaměřením na vychovávané, chceme-li zjistit jejich vlastní postoj a názor.

Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovor individuální, kdy výzkumný pracovník komunikuje jenom s jednou osobou, nebo kolektivní (skupinový), kdy účastníci vyjadřují analogické zkušenosti nebo rozdílné názory (Švarcová, 2005).

Rozhovor může být řízený podle předem promyšlených a připravených otázek nebo improvizovaný, který v mnoha případech, zvláště pak při výzkumu v rodinném prostředí, umožňuje těsnější kontakt s osobou (Jůva, 1999, s. 13).

12. 2. 5 Metoda zakotvené teorie

Je to teorie induktivně odvozená z procesu zkoumání jevu, který reprezentuje. Je vytvořena a ověřena prostřednictvím systematického shromažďování údajů o zkoumaném jevu a analýzy těchto jevů. Začínáme zkoumanou oblastí, fenoménem a necháváme, aby se v průběhu výzkumu ukázalo, co je v této oblasti významné, aniž to dopředu předvídáme.

Na metodu zakotvené teorie klademe čtyři základní požadavky (Corbin, Strauss, 1999, in Miovský, 2006):

Shoda – mezi pozorovanými a kódovanými skutečnostmi.

Srozumitelnost – vystavení teorie na základě empirických, ověřitelných a srozumitelných poznatků.

Obecnost – schopnost vypovídat o podobných jevech, vysvětlovat a zdůvodnit, jak fungují a proč jiné fungují jinak.

Kontrola – zpětné ověřování vybudované teorie konfrontací s výchozími daty.

U metody zakotvené teorie věnujeme pozornost několika klíčovým pojmům:

Teoretická citlivost – „...je schopnost rozpoznat, co je v získaných údajích důležitého, a umět v údajích nacházet smysl“ (Mioviský, 2006, s. 227).

Významová jednotka – „...je určitý vymezený úsek (obvykle) textu (např. přepis interview), který je nositelem informace“ (Laser, Strauss, 1967, in Mioviský, 2006, s. 227).

Kódování – „...pod pojmem kódování v kontextu zakotvené teorie rozumíme operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány a opět skládány novými způsoby, což je ústředním procesem tvorby nové teorie“ (Mioviský, 2006, s. 228).

Otevřené kódování – „...významové jednotky jsou složeny z pojmů, které označují jednotlivé události (jevy, pocity, soudy atd.) Kategorie je třída pojmů, která vzniká tím, že vzájemně porovnáváme a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému podobnému jevu (významové jednotky se z různé části překrývají), nebo jinému jevu nenáleží, a tvoří tedy samostatný odlišitelný celek. Tímto způsobem jsou

pojmy seskupovány do vyššího řádu – do abstraktnějšího pojmu, který nazýváme kategorie“ (Miovský, 2006, s. 229). Úkolem procesu kódování je podněcovat objevování kategorií, jejich vlastností, dimenzí, na kterých se tyto vlastnosti nacházejí. To nám napomáhá identifikovat a popisovat vztahy mezi subkategoriemi, kategoriemi a hlavními kategoriemi (Miovský, 2006).

14. Analýza života paní Dany

Pro svůj výzkum si autorka diplomové práce vybrala paní Danu z pobytového zařízení s lehkým stupněm postižení. Paní Dana byla přijata ve třech letech do tohoto pobytového zařízení. Prožívala zde dětství, navštěvovala mateřskou školu, školu přímo zřízenou v tomto zařízení. Prospívala velmi dobře. Byla ctižádostivá a vždy patřila mezi nejúspěšnější žáky. Byla příkladem pro ostatní žáky. Všechny typy škol vystudovala bez menších problémů.

Návštěvu z domova měla jen zřídka. Rodina o ni neprojevovala velký zájem. Vyrůstala mezi děvčaty přiměřeného svému věku. Projevovala touhu pomáhat v kolektivu všem, kteří potřebovali větší míru podpory. Zaujala postoj starší sestry. S pracovníky tohoto zařízení vycházela kamarádsky. Měla tendenci přebírat jejich charakterové vlastnosti a uplatňovat je v různých situacích.

Se vznikem standardů kvality docházelo ke změnám postojů pracovník – uživatel. Začala se uplatňovat práva uživatelů na využívání služeb a také na plnohodnotný život všech lidí s postižením. V té době se paní Dana seznámila se svým současným přítelem, který měl velký podíl na její integraci do společnosti. Postupnými kroky a nesmírnou trpělivostí se dopracovala k nezávislosti k pobytovému zařízení. Odešla za svým přítelem daleko od všech nejbližších. Tento krok byl pro paní Danu hodně těžký, až bolestivý. Proto jí bylo nabídnuto další řešení. Využití jiné sociální služby, která jí nebrání v integraci, ale zároveň jí pomohla vrátit se do dostupné vzdálenosti k lidem, na kterých byla citově závislá.

Nyní absolvuje rekvalifikační kurz, který jí určitě pomůže najít se na své cestě k seberealizaci.

Uvedené informace jsou čerpány z přímého pozorování a z písemných záznamů o paní Daně – z jejich osobních listů, zdravotních záznamů, školního hodnocení. Další informace jsou čerpány od sociální pracovnice, učitelky a vychovatelky (toho času v důchodě).

14. 1 Dětství paní Dany

Paní Dana se narodila v roce 1978 do neúplné rodiny. To byl jeden z hlavních důvodů, proč hned po narození pobývala v sociálních zařízeních. Do jejích tří let byl jejím domovem kojenecký ústav. Jako tříletou, blondatou holčičku s lehkou mentální retardací a albinismem ji pak její rodiče natrvalo odložili do pobytového zařízení. V té době ji přebírala na tehdy vedené oddělení pod číslem sedmnáct hlavní vychovatelka. Chytila se jí křečovitě kolem krku a pevně se jí držela. Vychovatelka ji odnášela od svých rodičů a cestou k novému domovu ji hladila po vláskách a uklidňovala slovy: „...neboj se, Danuško, tady se budeš mít dobře.“

Následoval poslední pohled z okna na své vlastní rodiče. Její otec žil nadále v Brně a působil zde jako operní pěvec. Jeho druhá žena pocházela také z Brna.

Danuška vyrůstala na oddělení mezi osmnácti svými vrstevníky. Byla velice přizpůsobivá. Na nové prostředí se velmi rychle adaptovala. Paní vychovatelka ji zapojovala do recitačního kroužku, kde začala projevovala rytmicko-pohybové nadání. Od útlého věku byla rozená tanečnice. Tento její talent se v ní dále podporoval a rozvíjel působením pravidelných návštěv hudebních, společenských, rozumových, tělesných, výtvarných výchov. Pouze hra na hudební nástroj ji neupoutala. Když byla větší, nebála se vystupovat na pódiu před velkým množstvím lidí, její vystoupení nebylo narušeno žádnou trémou, žádnou obavou ze selhání.

V kolektivu se projevovala jako extrovert. Nikdy se nestraničila od ostatních. Zaujala postoj starší sestry vůči svým vrstevnicím, které potřebovaly větší míru podpory. Sama projevovala touhu pomáhat při různých činnostech na oddělení. Byla velmi šikovná, rychle se učila novým poznatkům. Lze předpokládat, že pokud by vyrůstala v rodinném prostředí, zvládala by žít v běžném životě bez pobytového zařízení.

Dokázala komunikovat nejen se svými vrstevníky, ale zapojovala se do rozhovorů na kvalitní úrovni s pracovníky na oddělení, příp. i na jiných úsecích pobytového zařízení. Nepocíťovala trému při kontaktu s vedením, dokázala vyjádřit všechny svoje pocity, potřeby, přání, ale i emoce velmi přesně a výstižně. Byla přátelská ke všem, kteří s ní byli v blízkém kontaktu.

Nedokázala však hned přijmout napomenutí nebo upozornění na chybu, kterou způsobila svým nevhodným chováním nebo z neznalosti. Svoje emoce ventilovala osobám, kterým důvěřovala. Na nich pak bylo, jaký postoj ke vzniklému problému zaujmou. Je dobře známo, že lidé s mentálním postižením jsou více důvěřiví a lépe se s nimi manipuluje. Je tedy neetické a nezodpovědné toho využívat pro vlastní prospěch.

Jednotná výchova měla na paní Danu dobrý vliv, lépe se vyrovnávala s občasnými problémy, které jsou běžné pro každého člověka.

14. 2 Vzdělávání paní Dany v pobytovém zařízení

Paní Dana od nejmladšího školního věku docházela do MŠ která byla zřízená v pobytovém zařízení. Skupinu těchto dětí vedla paní vychovatelka podle předem připravených výchovných plánů a rozdělených podle stupňů mentálního postižení. Výchovné plány obsahovaly smyslovou výchovu, rozumovou a společenskou výchovu, výchovu řeči, výtvarnou výchovu, pracovní výchovu, tělesnou výchovu a hudebně-pohybovou výchovu.

Paní Dana byla od útlého věku velmi hudebně-pohybově nadaná. Nejraději měla tanečky a ještě raději byla, když mohla vystupovat před lidmi. Těšilo ji, když jí publikum tleskalo.

V odpovídajícím věku nastoupila do pomocné školy. Nadále si utvrzovala a zdokonalovala poznatky z oblasti smyslové, pohybové, hudební, výtvarné, pracovní výchovy, věcného učiva a trivium. Kromě stále oblíbené hudebně-pohybové činnosti si našla oblast další, která ji naplňovala, a to poznatky věcného učení. Zde mohla uspokojovat svoji vytrvalou zvědavost o přírodě, poznávání obchodů (kde, co a v jakém obchodě si může koupit), orientaci v terénu (v okolí školy, cesta do města, lékárny, k lékaři apod.) a trivium. Paní Dana byla iniciátorem námětů dramatických a hudebních vystoupení k příležitostem oslav v pobytovém zařízení a ve škole. Své nápady si z části také režírovala.

Po devíti letech pokračovala v kurzu vzdělávání pro dospělé, aby mohla pokračovat ve vzdělávání na praktické škole. Všechny tyto typy škol jsou zřízeny v areálu pobytového zařízení. Praktickou školu navštěvovala ještě dva roky. Byla to příprava na samostatný život. Vyučovalo se zde předmětům vaření, praní, žehlení, stolování, sebeobsluhy a trivium.

Praktická škola paní Daně poskytla využití nabytých dovedností v uplatnění na pomocném úseku pobytového zařízení. Tím byla prádelna. Tato práce pro paní Danu představovala první vydělané peníze, se kterými pak naložila podle svých představ.

Školní docházka tak byla ukončena. Dále se sama vzdělávala v oblasti hudebně-pohybové.

14. 3 Dospívání a seberealizace paní Dany v pobytovém zařízení

Paní Dana postupně dosahovala v rovině znalostí výborných výsledků. Dalo by se říci, že začala přesahovat svojí inteligencí všechny vrstevníky. Začala se stávat jejich vzorem, ke kterému vzhlíželi, a vybudovala si tím postoj vůdčí osobnosti mezi nimi. Začali ji brát a respektovat stejným způsobem jako zaměstnance, kteří pracovali na tomto oddělení.

Její vrstevníci měli někdy nejasněný postoj vlastně ke dvěma autoritám. Snažili se vyhovět oběma stranám, ale někdy to pro ně bylo složité. Jak se autorka již zmiňovala, paní Dana měla problém vyrovnávat se s kritikou. Nechtěla ji hned přijmout a ráda si neoblomně stála za svým postojem, i když nebyl správný. Tato situace způsobovala v kolektivu s paní Danou někdy vyhocení situace mezi ní a pracovníkem, což nepůsobilo na ostatní zrovna nejlépe.

Byl to projev uvědomění si svého já. Proto se tyto problémy řešily s klinickým psychologem, aby nedocházelo ke zbytečné disharmonii celého kolektivu. Někdy bylo složité i pro zaměstnance přijmout paní Danu jako člověka s právem respektovat názor druhých a nezaujímat stále postoj nadřazenosti k těmto lidem. S odstupem času se přijala skutečnost mezi všemi členy kolektivu, že paní Dana je schopná se velmi dobře o sebe postarat a dovede si hájit za každou cenu svoje zájmy, záliby a práva svobodného projevu.

Tak jak velmi dobře zvládala studium ve škole, tak se velmi dobře začala uplatňovat v pomocných pracích, o které měla zájem. Jednalo se o stálou pracovní činnost v prádelně. Měla za úkol žehlit a rovnat prádlo do přepravných regálů pro všechna oddělení. Spolu s ní na tomto úseku byli zapojeni ještě dva klienti, kteří patří mezi její dobré přátele. Měla tedy vytvořeny podmínky, které na ni působily velmi dobře. Cítila potřebu uplatnění a navíc se v tomto kolektivu cítila příjemně.

V odpoledních hodinách se začala zapojovat do hudebního kroužku. Pod vedením paní vychovatelky se u ní začal podporovat hudební talent hrou na kytaru. Neustále a systematicky krůček po krůčku svojí houževnatostí a touhou naučit se něco nového byla stále více a více schopná po nějakém čase zvládnout zahrát píseň sama. Nejprve individuálním přístupem a poté trénovala v každém volném čase hru na kytaru sama. Její touha zahrát píseň tak, aby

mohla vystoupit na veřejnosti se svým hudebním projevem, se vyplnila. Písně doprovázela vlastním hlasovým doprovodem, který byl čistý a libozvučný.

V hudebním kroužku se scházela se svými kamarády, kteří odmalinka, když ještě paní Dana neměla zájem hrát jako oni na žádný hudební nástroj, trénovali hru na harmoniku a časem na varhany. Rozdíl však mezi nimi nějaký byl. Paní Dana se naučila hrát podle not, kdežto, a to je také velmi obdivuhodné, její dva kamarádi hráli a zpívali podle sluchu. Začali zkoušet hrát písničky společně, i když každý měl jinou techniku učení. Radost ze společně zahrané skladby je přivedla na myšlenku vystoupení všech členů dohromady. Nejprve v pobytovém zařízení, později na veřejnosti. Vznikla tak myšlenka založit vlastní hudební kapelu, která funguje dodnes a skvěle reprezentuje pobytové zařízení, které jim poskytlo potřebné zázemí a podmínky.

Dalším velkým koníčkem pro paní Danu v letech dospívání byl sportovní kroužek, který byl zaměřený na stolní tenis. Byla velmi pohybově nadaná a plná touhy vyhrávat. V krátkém čase si dokázala zapamatovat sportovní pravidla, která se musela naučit respektovat. Následovala léta plného systematického trénování. Sportovní tým byl složen ze čtyř chlapců a paní Dany. Reprezentovala jako jediná dívka schopná vyvinout úsilí pro dosažení výsledků v tomto druhu sportu.

Začátky nebyly jednoduché. Konkurence byla velmi silná, sestavená z družstev jiných pobytových zařízení, které se této činnosti věnovaly již několik let. Ale přesto se paní Daně podařilo po čtyřech letech úporného trénování a získávání zkušeností od jiných trenérů a hráčů proniknout na žebříček nejvyšší výhry. Reprezentovala pobytové zařízení v kategorii dívek prvním místem po dobu nejméně pěti let. Její poháry za vítězství se jí hromadily na polici, kterou měla vyhraněnou pro sportovní úspěchy. Vypracovala se jako silná konkurentka tehdy vynikajících hráček.

S přibývajícím věkem. Začala mít větší problémy obhájit první místo. Přišla první prohra, kterou vnitřně těžce nesla. Hledala všechny možné argumenty proto, aby nemusela přiznat, že může být někdo lepší, než je ona sama. Ve svém pobytovém zařízení patřila totiž neustále mezi špičky. Opět narazila na stejný problém. Nedokázala přijmout, že k životu patří někdy i prohra nebo zklamání. Po různých zdravotních výmluvách se sportovním aktivitám přestala věnovat úplně. Paní Dana dožrála v ženu a její život nabíral další směr.

14. 4 Dospělost a postupné osamostatňování paní Dany

Paní Dana dosáhla dospělosti. Stále prožívala život na oddělení pobytového zařízení. Školní docházku měla dokončenou s výborným ohodnocením. Docházela vypomáhat do prádelny a měla stanovenou pevnou pracovní dobu, kterou dodržovala. V odpoledních hodinách pokračovala v nácvicích nových písní se svojí kapelou. Nadále svůj volný čas vyplňovala trávením procházek se svou imobilní kamarádkou, ke které měla moc pěkný vztah. Pomáhala jí nejen v sebeobslužných činnostech, ale také si s ní ráda povídala, vysvětlovala různé, pro ni neznámé, oblasti. Byla jí jako opravdovou sestrou.

Dokázala se vcítit do pocitů svých nejbližších a snažila se jim být oporou. Podílela se na vymýšlení nových činností, které by zpestřily život děvčat na oddělení. Byla to doba, kdy se začaly zavádět nové standardy kvality sociálních služeb. Po vydání zákona o sociálních službách přišly do pobytového zařízení podstatné změny pro všechny klienty. Zařízení se začalo měnit podle nově nastavených pravidel. Paní ředitelka začala vytvářet nové zázemí podle nejlépe vyhovujících nově otevřených možností, pro dívky a chlapce, aby cítili ze strany poskytujícího zařízení snahu o nejlepší péči, kterou je vlastně přiblížení se co nejvíce k přirozenému životu.

Byla zahájena přestavba části pobytového zařízení na chráněné bydlení. Paní Dana tak mohla žít v soukromí dvojlůžkového pokoje se svou imobilní kamarádkou. Chráněné bydlení tak otevřelo možnost klientům, aby si vyzkoušeli sami všechny činnosti, které jsou běžné v domácnostech lidí bez mentálního postižení. Paní Dana se ochotně zapojila do samostatného vaření, kde uplatnila dovednosti získané z praktické školy. Byla velmi zručná a pohostinná i k ostatním. Začínala jednoduššími jídly, nezapomínala ani na estetický dojem. Opět byla vzorem pro jiné. Ostatní se jí chtěli vyrovnávat, a tak se též podíleli na improvizované domácnosti.

Naučila se obsluhovat pračku, ovládala všechny programy, rozlišila třídění prádla podle barev absolutně bez problémů. Domácí práce, zaměstnání, hudební zkoušky a vystoupení s kapelou na veřejnosti byl pro paní Danu běžný každodenní rituál, který jí nečinil žádné problémy.

Standardy kvality začaly prosazovat stejná práva na plnohodnotný život všech lidí, tedy všech menšinových skupin, do kterých patří také lidé s mentálním postižením. Paní Daně se otevřela další možnost v pokračování ve svém plnohodnotném životním rozvoji. Pracovníci pobytového zařízení se účastnili školení týkající se nových standardů kvalit a zařízení si postupně vytvořilo vnitřní pravidla podle kritérií, která byla nově nastavená pro pozvolnou integraci klientů s mentálním postižením.

Přišla doba osamostatňování a přípravy na život mimo pobytové zařízení. Otevřely se nové dveře. Možnosti mobilních telefonů, počítače a přístup na internet, volný pohyb za branou pobytového zařízení a využívání všech nabízejících se jiných sítí služeb mimo pobytové zařízení. Paní Dana si zakoupila mobilní telefon a dokázala s ním poměrně v krátké době zacházet. Začala si docházet pro drobné nákupy a vyřizovat záležitosti, které nevyžadovaly spoluúčast opatrovníka. Všechny tyto kroky byly vedeny postupně podle individuálně tvořených plánů klíčovým pracovníkem.

Přístup k internetu ji navedl na možnost seznámení se s člověkem druhého pohlaví. Byla dospělá a měla touhu si najít přítele. Tato možnost tu již byla a paní Daně se podařilo navázat přátelství s mužem, kterému od prvopočátku jejich seznámení nic netajila. Jejich přátelství se vyvíjelo telefonickým kontaktem, setkáním, pravidelnými návštěvami, až přešlo ve vážný vztah. Paní Danu čekalo svobodné, ale důležité rozhodnutí v jejím životě.

14. 4 Úplná integrace paní Dany

Paní Dana stanula před vážným životním rozhodnutím. Byla zamilovaná a její přítel měl o ni vážný zájem, ačkoliv věděl, že od dětství vyrůstala v pobytovém zařízení. Jejich vztah tedy musel projít mnoha procesy, protože byla první člověk, který opouští natrvalo toto pobytové zařízení. Paní Dana, protože byla vlastně první integrovanou osobou, to měla složitější v tom, že tehdy ještě čerstvé zavádění standardů kvality nebyly úplně zažitě, a tak vyvolávaly zpočátku obavy a pochybnosti o stávající situaci u paní Dany. Později se ukázalo, že se vše vyvíjí správným směrem, a to nejen zásluhou nové vlny vývoje sociálních služeb, ale také jejího přítele, který jí byl v té době velkou oporou.

Pan Jiří, přítel paní Dany, bydlel tehdy sto kilometrů od pobytového zařízení ve kterém paní Dana žila. Měl tam stále zaměstnání a žil v nájemném bytě. Přišla chvíle rozhodujícího kroku. Odchod z pobytového zařízení s panem Jiřím a úplné osamostatnění se paní Dany. Nastalo velké loučení a vykročení do nového života.

Zpočátku všechno probíhalo podle představ paní Dany. Byla šťastná a plná představ o životě probíhajícími ve společnosti lidí, kteří žijí v běžném životě. Začala se snažit hledat pracovní uplatnění. Chtěla se podílet na finanční podpoře domácnosti. Po delší době marného úsilí se jí začaly vytrácet některé ideály o běžném životě. Nedařilo se jí navázat kontakt s lidmi v novém městě. Přidával se stesk po svých nejbližších lidech a pocit osamění a neuplatnění.

Z finančních důvodů nebylo dost možné, aby stále pravidelně dojížděla za svými přáteli z pobytového zařízení. Pan Jiří jí tehdy byl velkou oporou, ale musel chodit do zaměstnání, a ta doba jeho nepřítomnosti byla pro paní Danu těžká, byl pro ni jedinou blízkou osobou.

I když jeho rodina si paní Danu velmi oblíbila a ona je, byli všichni od sebe odděleni mnoha kilometry. Začali hledat způsob, jak zmírnit tak razantní změnu pro paní Danu.

Přišla nabídka od jiné sociální služby. Nebránila jí v integraci, ale zároveň paní Daně a jejímu příteli poskytla byt v dostupné vzdálenosti k lidem, které měla paní Dana ráda. Pan Jiří podal výpověď a našel si nové zaměstnání v okolí jejich nového bydlení. Pro paní Danu to nebyl krok zpět, ba právě naopak. Pociť blízkosti jejich nejbližších ji posilnil a zvedl důvěru v sebe

sama. Začala na sobě pracovat. Chodila se ptát na volné pracovní příležitosti, znovu se zapojila do původní kapely jako zpěvačka a snažila se pomáhat lidem ve svém okolí.

Z vlastní vůle se šla zaregistrovat na pracovní úřad a nyní dochází na rekvalifikační kurz pracovníka sociální péče. Právě dokončila praxi ve více sociálních zařízeních a chystá se na vykonání závěrečné zkoušky. Tento krok ji posunul před dveře pracovního uplatnění. V posledním rozhovoru s paní Danou autorka vycítila, že je na sebe hrdá. Pochopila, že aby se mohla uplatnit v životě podle svých představ, je třeba vyvinout větší úsilí sama ze sebe.

15. Analýza a interpretace výzkumných dat

15.1 Analýza výzkumných dat

Analýza výzkumných dat byla provedena metodou budování teorie. Autorka popisuje a vysvětluje výroky respondentů a jejich názory, které považuje za klíčové ve výzkumu k osamostatnění klientky do běžného života.

15.1.1 Rozhovor s paní Danou

Otevřené kódování

1. Kategorie – VZDĚLÁNÍ PANÍ DANY – to bylo vlastně po revoluci, kdy jsme vlastně začli mít práva na vzdělání.
2. Kategorie – TALENT – paní učitelka mě učila na kytaru, byla to první učitelka nastupující a strašně jsem se chtěla učit.
3. Kategorie – TRÉNOVÁNÍ CTIŽÁDOSTI – říkali jsme musíme bojovat! Od začátku jsem mívala třetí, čtvrtý místo a postupně jsem furt vyhrávala.
4. Kategorie – VAZBY – největší kamarád je tady Peťa.
5. Kategorie – POZNÁNÍ RODINY – poznala jsem postupně, jak to vypadá v rodině. A tím se mně tak trochu odvíjel i můj život.
6. Kategorie – VYSTOUPENÍ NA VEŘEJNOSTI – hlavní vychovatelka přišla na to, že umím zpívat, zpívaly jsme i na záchodě, tam byla dobrá akustika.
7. Kategorie – SEZNÁMENÍ – No a rozhodovala jsem se mezi třema chlapama a taky mě to vzalo kredit, že jo, no a Jirka byl bohužel ten třetí.
8. Kategorie – VZTAH – On říkal, že jo, že mě bere takovou jaká jsem.
9. Kategorie – POSTUPNÉ OSAMOSTATNĚNÍ – pak když sem jezdil častěji, dovolila nám paní ředitelka opuštění ústavu do města na hodinku až dvě.
10. Kategorie – ÚPLNÉ OSAMOSTATNĚNÍ – A až prošel testama všelijakýma, krušnýma, tak jsme mohli, nebo já odejít ze zámku.
11. Kategorie – PŘERUŠENÍ VAZEB – Kamarádky jsem tam neměla, a když jsem měla, tak mě jedna využila akorát, takže jsme se hodně rychle rozloučily.

12. Kategorie – NÁVRAT K PŘÁTELŮM – už bych se do takovéto situace vůbec nechtěla dostat – mimo kamarády, někam do pryč.

13. Kategorie – ZAMĚSTNÁNÍ – Chtěla bych si najít zaměstnání, který by se mně hodně líbilo, a to je toto. Zůstat v kapele co nejdýl a vrátit se k tenisu, to bych si moc přála.

Paní Dana byla už od svého dětství velmi zvědavá. Toužila neustále po nových informacích a cítila se velmi dobře, když je mohla dál předávat svým kamarádům nebo je použít pro vlastní potřebu. Neuspokojovalo ji jenom vystudovat školu a využít tak právo na vzdělání.

Toužila mít něco víc. Jít dál, protože cítila, že je schopná pokračovat v rozvíjení dalších vědomostí, oproti jiným spolužákům, pro které byly dostačující.

Objevovala u sebe schopnost hry na kytaru. Včasným podchycením její touhy a s pravidelným tréninkem a trpělivostí dokázala paní Dana tento svůj sen naplnit. Její vlohy hry na hudební nástroj se potvrdily.

Ctižádostivost, vůle a dodržování určitých pravidel bylo doménou v jejím životě. Aktivně se zapojovala do her stolního tenisu, kde mohla tyto vlastnosti formovat a upevňovat. A to se jí také dařilo. Zaznamenávala velké úspěchy, které jí přinášely uspokojení.

Vazby na své oblíbené kamarády měla velmi silné. Sahrávaly v jejím životě důležité role. Projevuje se u paní Dany touha někoho mít a neztratit ho. Chyběly jí rodinné vazby, bezpečí. Potřebovala mít pocit se o někoho starat, být mu oporou a neustále na blízku.

Svoji rodinu začala blíže poznávat v období dospívání. Ale ne na dlouho. Rodiče se v té době rozváděli a paní Dana opět nedostala příležitost získat pocit, že existuje někdo, s kým by mohla sdílet své problémy a radosti. Znovu se upíná na vazby přátelské, které se pro ni stávají vším.

Jediné, co dostala do vínku od svých rodičů, byl talent. Její otec byl operní pěvec, tak snad hledat kořeny zde? Paní Dana měla silnou touhu a potřebu se projevovat na veřejnosti. Začala zpívat a její hlas měl krásnou barvu a lesk. Veškerou pozornost věnovala hře na kytaru s vlastní interpretací písní. V té době již byla založena kapela, která díky jejímu nadání s velkým hlasovým rozsahem dostala skutečně dynamický náboj.

Začala doba využívání stejných práv a svobody pro občany s mentálním postižením. Paní Dana byla na hranici úrovni běžných lidí bez postižení. Koupila si telefon a naučila se ovládat internet. To bylo stěžejním krokem k osamostatnění. Navázala vztah s člověkem, který je pro paní Danu oporou v překonání sounáležitostí k úplné integraci. Našla muže, který ji má rád takovou, jaká je.

Byl to krok tehdy odvážný a ještě pro mnoho lidí neobvyklý. Byly to začátky nesnadné a zavedené podle teorie, která neměla ještě žádné praktické poznatky. Pro úplné osamostatnění se muselo postupovat opravdu pozorně a opatrně, po malých krůčcích. Teprve čas, zkušenosti a vlastní průběh mohl nastavit potencionální vzor integrace paní Dany. Návrat do okolí svých blízkých byl pro ni přínosem.

Začala se uplatňovat v běžném životě. Vystupuje znovu s kapelou na veřejnosti. Navštěvuje kurz pracovníka sociální péče a hledá si zaměstnání v tomto oboru. Její touha je dál být oporou a starat se o svoji přítelkyni Pet'u.

15. 1. 2 Rozhovor s panem Jiřím

Otevřené kódování

1. Kategorie – SEZNÁMENÍ S JIŘÍM – No a jednou jsme se tak nějak srazili prostě tady s inzerátem s Danou.
2. Kategorie – SETKÁNÍ – No po nějakých těch delších přípravách jsem si sbalil kufry, zajistil jsem si nocleh na ubytovně bejvalý a vyrazil jsem tam.
3. Kategorie – SPOLEČNÝ VÍKEND – Tak mohla za mnou chodit do toho bytu aspoň na hodinu na dvě, pak na dýl, ke konci pak mohla zůstat i na víkend.
4. Kategorie – VÁŽNÝ VZTAH – když jsem s Danou přijel za moji sestrou, která nevěděla, co chystám, že jo prostě, až potom, když jsem sbalil kufry, mě říkala, držím ti pěsti, ať to dobře dopadne teda.
5. Kategorie – ODLOUČENÍ – tak jsme se s Danou odstěhovali do Litoměřic.
6. Kategorie – CITOVÁ ZTRÁTA – Opravdu to těžko snášela, protože byla zavřená v tom bytě.
7. Kategorie – NÁVRAT – Návrat Dany přinesl i radost děcek z ústavu.

8. Kategorie – REKVALIFIKACE – Tak ji říkám, tak to zkus, určitě to zvládneš. To nemůže být nic tak složitýho, že jo.
9. Kategorie – SVATBA – a pak bych se nebránil svatbě. Dana si to moc přeje. Plánujeme to tak za pět let.

Zpočátku v žádném případě nesměřoval k vážnému vztahu. Když se ale setkal s paní Danou, začali si být blízcí. Často si telefonovali a plánovali společné setkání.

První setkání bylo na vlakovém nádraží. Oba měli velkou trému, ale ta se brzy vytratila. Vzájemné sympatie narůstaly a oba se do sebe zamilovali. Toužili být stále spolu. Paní Dana tak získala pocit, že ji má někdo rád.

Po první schůzce a vzájemném poznávání se domluvili na společně stráveném víkendu. Paní Dana cítila v Jiřím velkou oporu a důvěru. Ze začátku měla velký pocit studu z přítomnosti Jiřího. To se ale časem, který trávila s ním, vytratilo. Bylo jim spolu dobře a rozuměli si.

Pan Jiří se začal obávat všech okolností z trvalého vztahu. Zjistil, že nebude lehké prosadit vzájemné sympatie a lásku k paní Daně na veřejnosti. Uvědomil si, že by paní Danu velmi ranil. Rozhodl se o ni bojovat. Učinil vážné rozhodnutí a odstěhoval se do města k paní Daně. Nejprve se setkávali na celé odpoledne, později spolu trávili víkend. Po roce postupné integrace spolu začali bydlet. Vše probíhalo řádně podle předem stanovených pravidel.

Jednou z podmínek, kterou musel pan Jiří dodržet, bylo mít zaměstnání. Bohužel pan Jiří o své zaměstnání přišel. Dostal nabídku z Litoměřic, že by se mohl vrátit. Nebylo to lehké, protože musel zajistit trvalý pobyt pro paní Danu. I pro ni to nebylo lehké rozhodnutí. Znamenalo to úplné odloučení od všech nejbližších a důvěřovat muži, kterého má ráda. Ale přesto se odstěhovali a začali nový život.

Pan Jiří chodil do zaměstnání a vracel se pozdě odpoledne, někdy až zvečera. Paní Dana začala velmi vnímat samotu a odloučení od svých přátel. Nedařilo se jí navázat kontakt s jinými lidmi v novém prostředí. Byla zcela fixovaná na svém příteli. Často brečela pod tíhou osamění. Telefonické kontakty svých kamarádů ji nejdříve dělaly radost, ale postupně jí připomínaly stále více domov a stesk po něm narůstal. Začali spolu s přítelem hledat řešení, jak paní Daně pomoci.

Paní Dana se svěřovala se svými pocity nejen kamarádům, ale také lidem, kteří jí byli blízcí, tedy i paní Vlasta. Zajistila jim bydlení v nedalekém městě od ústavu, kde paní Dana vyrůstala. Začala opět hrát a zpívat v kapely, navštěvovat paní Petru a byla znovu plná života. Podařilo se jí absolvovat rekvalifikační kurz pracovníka sociální péče. Nyní má větší možnost získat zaměstnání.

Pan Jiří má nevyřešené záležitosti ze své minulosti. Po jejich vyřešení plánují svatbu. Je to jeden z velkých snů paní Dany.

15. 1. 3 Rozhovor s panem Petrem

Otevřené kódování

1. Kategorie – SEZNÁMENÍ S DANOU – tenkrát hodně lítala, to byla ještě divoká, to se mně na ní líbilo.
2. Kategorie – SPOLEČNÉ ZÁJMY – Učila se dobře. Začali ju učit hrát na kytaru, tenkrát tady byla ještě jiná vychovatelka. Já nevím, co bylo prvně, jestli kytara nebo tenis.
3. Kategorie – NEJLEPŠÍ KAMARÁDKA – má tady kamarádku Peťu, se kterou byla od začátku na pokoji. Volají si často, když je pryč.
4. Kategorie – SEZNÁMENÍ S JIŘÍM – mám dojem, že se seznámili přes internet.
5. Kategorie – ODCHOD PANÍ DANY – Bylo nám smutno, když sme se dověděli, že Dana odejde pryč.
6. Kategorie – NÁVRAT – vrátila se do kapely. Myslím, že je šťastná.
7. Kategorie – REKVALIFIKACE – Chodí ještě do nějaký školy. Chtěla by asi dělat tady.

Pan Petr se seznámil s paní Danou v areálu ústavu. Velmi se mu líbila pro svůj temperament.

Docházeli společně do školy a učili se oba hrát na hudební nástroj. Paní Dana na kytaru a pan Petr na harmoniku. Nejprve hráli v sokolovně na plesech, později v domově důchodců. Když byli více sehraní, následovaly větší akce a také jim pan psycholog nechal vydat první CD.

Měla kamarádku paní Petru, se kterou byla na pokoji a starala se o ni. Když byla paní Petra doma, tak si aspoň volaly.

S panem Jiřím se seznámili přes internet. Byl stejně starý jako paní Dana. Nejprve spolu bydleli v bytě u školy a potom se odstěhovali do Litoměřic.

Všichni přátelé paní Dany její odchod těžko nesli. Také měli obavu, co bude s kapelou. Paní Dana byla stěžejním členem. V kontaktu s ní byli jen telefonicky.

Nikdo neskrýval velkou radost z jejího návratu do blízkosti ústavu. Začali opět hrát v plném počtu.

Znovu se začala vzdělávat v rekvalifikačním kurzu – pracovník sociální péče. Ráda by nastoupila jako pečovatelka o paní Petru. Myslím, že je šťastná.

15. 1. 4 Rozhovor s paní Lenkou

Otevřené kódování

1. Kategorie – PRVNÍ SETKÁNÍ S LENKOU – my jsme se poznali na starém oddělení. Prve byla na pětce, z pětky potom přišla na jedničku, kde byla ložnice pro všechny.
2. Kategorie – VZDĚLÁNÍ – Daně se dařilo ve škole velice dobře, měla i dobré vysvědčení.
3. Kategorie – SPORT – učila se i stolní tenis a to, jak má vychovatelka školku, tak v té místnosti Dana hrála tenis.
4. Kategorie – KAPELA – Dana trénovala pokaždé, zakládala si na tom.
5. Kategorie – RODINA – S rodinou Dana, když poznala tady tu druhou maminku, tak jako si ju brávala domů a jako myslím si , že s ní vycházela dobře.
6. Kategorie – PŘÁTELSTVÍ – Sou v kontaktu a Dana, když má někdy čas ji navštíví i na pokoji.
7. Kategorie – SEZNÁMENÍ – Dana se seznámila s Jirkou přes internet. Podala si inzerát sama.
8. Kategorie – Odstěhovávání paní Dany – Odstěhovali se na byt u školy, na takovou zkoušku, jestli jim to bude fungovat.

9. Kategorie – NABÍDKA – Zavolala paní Vlasta, a řekla jí, že má pro ni dobrou zprávu, dostali nabídku na pečovatelském domě.
10. Kategorie – PRÁCE – Dana právě že neví, jak jí to vyjde tady v ústavu s prací.
11. Kategorie – SVATBA – Svatbu to plánuje a rodinu to asi ne říkala, že budou spolu vzítí. Je velice šťastná.

První setkání s paní Lenkou proběhlo na stejném oddělení, kde byly obě umístěny. Paní Lence se Dana jevila jako živé děvče, které bylo už od útlého dětství houževnaté a nebojácné.

Ve škole podle paní Lenky se Daně velmi dařilo. Měla pěkné ohodnocení a sama se snažila, aby svoje získané vědomosti a dovednosti mohla uplatňovat v různých činnostech.

Ve sportu dosáhla též dobrých výsledků. Na základě své ctižádostivosti a houževnatosti si většinou ze sportovních turnajů dovezla pohár nebo diplom.

V kapele začala hrát a zpívat později. Nejprve hráli dechovky, později rozšířili svůj repertoár i na moderní hudbu. Hrávali na menších akcích, později byli zváni i na větší společenské akce. S panem psychologem vydali CD, které věnovali jejich příznivcům. Paní Dana též vystupovala v souboru v Brně.

Rodina se o paní Danu začala zajímat v určitém úseku jejího života. Později se rodiče rozváděli a na návštěvu za paní Danou jezdila jen nevlastní matka. Její biologická matka o ni neměla zájem.

Paní Dana se upnula na paní Petru, věnovala jí většinu volného času. Poznali se na stejném oddělení. Paní Petra je na invalidním vozíku. Zpráva, že paní Dana odejde, nepůsobila na Petru dobře. Časem se s tím srovnala a nikdy spolu nepřerušili kontakt.

Paní Dana se seznámila s panem Jirkou přes internet. Nejprve se vzájemně navštěvovali, později se paní Dana k němu nastěhovala. Pan Jiří byl oblíbený i u přátel paní Dany. Později se rozhodli, že se odstěhují do Litoměřic. Tam se ale paní Dana cítila odtržená od svých kamarádů. Často si s Lenkou a Petrou volali a paní Dana plakala do telefonu, že je jí smutno.

Protože Dana nebyla v Litoměřicích šťastná, začali si shánět bydlení poblíž. Ozvala se paní Vlasta a nabídla jim bydlení v pečovatelském domě, poblíž ústavu. Nabídku přijali, už jenom díky tomu, že bude Dana zase zpívat v kapele a navštěvovat děvčata z ústavu.

Paní Dana vlastně ještě neví, jestli sežene zaměstnání. Bavilo by ji pracovat v ústavu na oddělení. Docházela tam na praxi.

Svatbu plánují, ale rodinu ne. Důležité je, že paní Dana je šťastná.

15. 1. 5 Rozhovor s panem Radkem

Otevřené kódování

1. Kategorie – VZDĚLÁNÍ – Ze začátku nechtěla moc chodit, no a pak až si zvykla, tak pak se jí tam už líbilo.
2. Kategorie – SPORT – Dost vyhrávala, když se jí dařilo, tak potom to stáhla na první místo.
3. Kategorie – KAPELA – Dana začala ten zpěv.
4. Kategorie – ODCHOD DANY – Když Dana odešla, tak to už bylo takový, takový smutný, že jo.
5. Kategorie – NÁVRAT DANY – Když jsme zjistili, že se vrátila, tak bylo dobře, protože je to vlastně poblíž že jo, do ústavu.
6. Kategorie – PRÁCE – hledá práci, protože aby měla nějaký peníze, protože Jirka pracuje sám a Danu to štve, že nemůže sehnat práci. Pokračovat chce určitě v kapele.

Paní Dana nejprve moc nechtěla docházet do školy. Nechtělo se jí. Ale postupně si zvykla a i známky a celkové hodnocení měla pěkné.

Hrávala tak třináct, čtrnáct let a často vyhrávala. Vracela se většinou s pohárem za první místo.

V kapele začala se zpěvem, později i s kytarou. Trvalo déle, než se celkově sehráli. Nakonec natočili CD. Jedno mělo z nich má vánoční téma. Bylo to v roce dva tisíce.

Odchod paní Dany byl smutný. Nejprve bydleli u školy, později v Litoměřicích. Nyní bydlí kousek od ústavu. Kapela funguje dál a paní Dana může navštěvovat své přátele. Nebyla by ráda, kdyby se situace měla zase vrátit zpět.

Nyní hledá zaměstnání, protože potřebuje peníze.

15. 2 Interpretace získaných dat

V otevřeném kódování se často objevují stejné kategorie. Jsou to výpovědi, které sehrály určitým způsobem svoji roli. Jde o stěžejní situace v životě paní Dany, ale i klientů, kteří jsou s paní Danou v neustálém kontaktu.

Nejčastějším prvkem, který se objevoval u všech výpovědí a který tedy značně musel ovlivnit všechny zainteresované do integrace paní Dany, bylo odloučení z jejich kolektivu a později návrat paní Dany. Svoji roli jistě sehrála ta skutečnost, že paní Dana byla vzorem pro velké množství klientů a pro mnohé figurovala jako vlastní sestra, která chápe problémy těchto lidí. Proto i její návrat způsobil obrovskou radost jejích přátel. Dovede je povzbudit a ukázat směr, který by mohl pomoci překonat různé obtíže při jejich integraci. Znovu obnovená funkce kapely je také přínosem nejen pro klienty, ale také pro všechny, kteří se podíleli na jejím vzniku. Práce lidí, kteří stáli při jejím zrodu, je z pohledu každého člověka zainteresovaného do této oblasti určitě úctyhodná.

Dalším stěžejním bodem v analýze rozhovorů bylo seznámení s panem Jiřím.

Byl to počátek integrace paní Dany. Jejich seznámení probíhalo zároveň se zaváděním standardů kvality a stejných práv pro každého člověka. Mohli tedy využít internetu, mobilních telefonů a jiných nabídek, které jsou běžně dostupné pro většinu lidí. Jistě k tomu přispělo i vzdělání paní Dany, která byla houževnatá a citižádostivá naučit se mnoha novým věcem. Vzdělání se tady ukazuje jako důležitý prvek k integraci, který by se měl brát zodpovědně.

K pěstování pevné vůle, k dosažení různého stupně integrace můžeme použít sport. Ukazuje se zde jako dobrý výcvik k disciplíně a respektování pravidel. V opačném případě dochází k poražení nebo dosažení méně dobrých výsledků. Platí i v životě, že pravidla a zákony je třeba dodržovat.

Dalším prvkem často vyskytujícím se v rozhovorech je přátelství. Zde autorka hledá odpověď v rodinných vazbách, které jsou často narušené. Paní Dana se zde upíná na kamarádku, u které je viditelně znát potřeba pomoci jiné osoby. Autorka se domnívá, že jde o jakousi náhradu pozice matky, která ji odmítla již při narození. Paní Dana má potřebu jí podvědomě vykazovat lásku, kterou sama kdysi potřebovala ve svém životě. K ostatním projevuje vztah,

který můžeme přirovnat ke vztahu starší sestry, která vždy nachází řešení nebo radu, aby pomohla vyřešit jejich problém.

Uplatnění, nebo-li rekvalifikace představuje finále všech získaných vědomostí a zkušeností z průběhu socializace paní Dany, tak jak to vidí svýma očima a hlavně naplnění své touhy po potřebě se dokázat prosadit a uplatnit. Každý člověk potřebuje slova uznání a obdivu, která slouží jako výborná motivace. Platí to jistě i u lidí s mentálním postižením a nezáleží na postavení a o jakou práci jde, protože každý má jinou představu o svém cíli.

15.3 Závěr výzkumného šetření

Smyslem výzkumu o probíhající integraci je získat potřebné informace od lidí, kteří přímo prožívají její proces. Vytvořit si určitý obraz nebo strukturu o jejich životě.

Je však třeba dbát na odlišnosti každého člověka s mentálním postižením a uplatňovat individuální přístup. Každý má jiné schopnosti a dovednosti a jiné představy o svém budoucím životě. Tento krok podchytíme u vytváření individuálních plánů s každým klientem. Tvoříme jakousi osnovu, která by měla pomoci poznat potřeby a touhy člověka při postupu v socializaci jedince. Neměli bychom se nechat unášet pohledem našima očima, ale naučit se respektovat jejich požadavky. Co je dobré pro nás, nemusí být tak dobré pro jiné. Ani nám se nelíbí, když se jiní lidé snaží nějakým způsobem vstupovat do našich životů.

Musíme mít na paměti, že jim pomáháme využívat služby, na které mají právo. Pracovníci v sociálních službách by měli využívat školení, která napomáhají ke vzdělávání v oblasti integrace a zapojovat se aktivně do aktualizací standardů kvality. Měl by to být postoj zodpovědný, protože jde o tvoření pravidel a metodik, které jsou potom využívány ve vlastním průběhu socializace každého jedince. Není třeba zaujímat negativní postoj, neboť je to návod, jak s takovým člověkem postupovat a pomoci mu vytvořit tu nejlepší míru podpory.

Každý pracovník má svoji skupinu, o kterou se stará, a získává si tím větší důvěru. Má možnost se vcítit do jejich pocitů, potřeb, je zodpovědný svým postojem za jejich dobrou přípravu na tak důležitý krok. Není vždy jednoduché zajistit jejich požadavky, proto se snažíme o využití všech nabídek, které se vztahují k integraci.

Zúčastnit se supervizí, hledat radu u metodiků a navazovat kontakt s jejich rodinnými příslušníky by mělo být samozřejmostí všech klíčových pracovníků. Jistě to není práce jednoduchá ani krátkodobá, ale to je v její náplni. Každý, kdo vykonává práci v sociálních službách, by měl vědět, co je to trpělivost, empatie, důslednost, respektování potřeb druhých a jistě i další vlastnosti vhodné pro vykonávání této práce.

Pracovník v sociálních službách se musí neustále zajímat o své klienty, sledovat jejich reakce na různé situace, aby mu ve výsledku špatným postupem neškodil.

Využívá odbornou literaturu a rad vycházejících ze zkušeností svých kolegů. Vyvaruje se střetů názoru kolegů nebo klientů. Jde o týmovou práci, která vyžaduje neustálou spolupráci s jinými kolegy, přijímání jiných názorů a naučit se podílet se o své názory s jinými.

V průběhu integrace paní Dany se vyskytly různé překážky vycházející z nepochopení vnitřní potřeby paní Dany a neochotou přijmout fakt, že má právo na stejný život, jako lidé bez postižení.

Byly to krátkodobé problémy, které přinesla změna zažitého systému a neměla vliv na zdárný průběh úplné integrace paní Dany. Nezbývá, než znovu poděkovat všem lidem, kteří pomohli svým svědomitým přístupem k překonání všech kroků socializace paní Daně a jejímu příteli ke společnému životu.

ZÁVĚR

Již několik let jsem zaměstnaná v pobytovém zařízení sociálních služeb a pracuji s jedinci s mentálním postižením různého stupně. V dnešní době se osobám s mentálním postižením nabízí celá řada možností, jak prožít plnohodnotný život v běžné společnosti. Hovoříme o tzv. socializaci jedince do společnosti.

Tento proces je velmi náročný a vyžaduje dlouhodobou přípravu jedince, aby zvládl veškerá úskalí, která ho „za branami“ pobytového zařízení čekají. Ve svém zaměstnání jsem měla možnost být přímým účastníkem osamostatnění paní Dany, která byla schopna opustit pobytové zařízení a začlenit se do běžné společnosti.

Mým záměrem bylo upozornit na důležitost vzdělání a možnost pracovat pro osoby s mentálním postižením. Ověřila jsem si, že vzdělávání přináší těmto lidem nejen možnosti, jak se uplatnit v životě obce, bojovat proti sociálnímu vyloučení a posilovat sociální začlenění, ale může uspokojovat i základní psychické potřeby. To, že je člověk s postižením zaměstnán, zvyšuje jeho vyhlídky na přijetí společností.

Neméně důležitým aspektem začleňování člověka s postižením do společnosti je oblast mezilidských vztahů. Domnívám se, že je nutné učit osoby s mentálním postižením sociálním dovednostem, jako je komunikace, umět řešit nastalé problémy, organizovat práci, využívat osobní předpoklady.

V dnešní době dochází také k proměnám pobytových zařízení sociálních služeb v jiné typy zařízení, která směřují k individualizaci a k poskytování služeb v přirozeném prostředí. Myslím si, že velmi vhodnou formou pro postupné začlenění jedince s mentálním postižením do společnosti je tzv. chráněné bydlení, chráněné pracoviště či sociálně-terapeutické dílny.

Prostřednictvím výpovědi paní Dany a jejích nejbližších jsem mohla vytvořit model jejího života a zjistit tak oblasti, které jsou v jejím životě složitěji překonatelné, nabídnout jí možná řešení nebo radu, a zejména minimalizovat rizika v integraci dalších lidí s mentálním postižením.

ANOTACE

Diplomová práce „Socializace jedince s mentálním postižením a jeho samostatný život bez závislosti na jiných“ se zaměřuje na proces postupného začlenění jedince s lehkým mentálním postižením do společnosti. Vymezuje pojem mentální retardace, zaměřuje se na možnosti prevence mentální retardace, všímá si specifík osobnosti v závislosti na hloubce mentálního postižení. Seznamuje s formami předškolního a školního vzdělávání osob se zdravotním postižením a významem práce v procesu začleňování těchto jedinců do společnosti.

Ve výzkumné části se práce zabývá průběhem integrace konkrétního jedince s lehkým mentálním postižením do společnosti. Cílem práce je poukázat na pozitiva, ale i možná negativa tohoto procesu.

Klíčová slova:

mentální retardace, prevence, specifika osobnosti, vzdělávání, pobytové zařízení, pracovní uplatnění, integrace.

ANNOTATION

My thesis „Socialisation of a person with mental disability and his life independent of other people“ is aimed at the process of a progressive social integration of a person with a slight mental disability. It defines the term of mental retardation, it focuses on possibilities of its prevention, it takes into account specifics of a personality depending on the degree of disability. It presents the forms of pre-school and school education of people with disablement and shows the importance of work in the process of socialisation of these people.

The research of my thesis concentrates on the progress of socialisation of the particular person with a slight mental disability. The aim of my thesis is to show both positives and possible negatives of this process.

Key words:

mental retardation, prevention, specifics of a personality, education, residence institutions, employment, integration.

SEZNAM LITERATURY

ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení, II.část – Sociální péče*. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0875-8.

BENDOVIÁ, P. *Moderní trendy v péči o osoby s mentálním postižením*.
<http://www.email.cz/getAttachment?session>, 2010. 59 s.).

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající se profese. – 1. vyd.*, Praha : TRITON, 2003, 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KOZÁKOVÁ, Z. *Psychopedie. – 1. vyd.*, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, ISBN 80-244-0991-7.

MATĚJÍČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí. – 3. vyd.*, Praha : Portál, 2000. 144 s. ISBN 80-7178-494-X.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. – 1. vyd.*, Praha : Grada Publishing, a. s., 2006, 332 S. ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče. – 1. vyd.*, Brno : Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN: 80-210-2512-3.

NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7367-174-3.

ŠÍŠKA, J. *Mimořádná dospělost. – 1. vyd.* Praha : Karolinum, 2005. 98 s. ISBN neuvedeno.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace – 3. vyd.* Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi. – 1. vyd.*, Kladno : Občanské sdružení AISIS, 2006. 228. s. ISBN 80- 239- 4908-X.

VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha : Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.

VÝROST, J. SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha : Grada, 2010. 330 s.
ISBN 978- 80- 247- 1428- 8.

ZÁŠKODNÁ, H. MLČÁK, Z. *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie*.
Praha : Triton, 2009. 420 s. ISBN 978-80-7387-306-6.

Internetové zdroje:

BENDOVIÁ, P. *Moderní trendy v péči o osoby s mentálním postižením*. [online]. 2010,
[cit. 15.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.email.cz/getAttachment?sesion>.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. [online]. 2004, [cit. 15.6.2011].

Dostupné na WWW:

<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zamestnanost/cast3.aspx>.

Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. [online]. 2011, [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/vzdelavani-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami>.

Zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). [online]. 2004, [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-49-2009-sb-kterym-se-meni-zakon-c-561-2004-sb>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2005. 92 s. [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/rvpzv-lmp.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální. 1. vydání [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2008. 110 s. [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZSS_kor-final.pdf. ISBN 978-80-87000-25-0.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá. 1. vydání [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2009. 51 s. [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP-PRS-I.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá. 1. vydání [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2009. 54 s. [cit. 9.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP-PRS-II.pdf>.

Sociální služby. [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009 [cit. 8.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9>.

Podpora transformace sociálních služeb. [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009 [cit. 8.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7058>.

Transformace sociálních služeb. [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009 [cit. 8.6.2011].

Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9434>.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 **Autobiografické fragmenty**
- Příloha č. 2 **Jirka, přítel Dany**
- Příloha č. 3 **Petr, člen kapely**
- Příloha č. 4 **Lenka, kamarádka ze stejného oddělení**

PŘÍLOHY

Příloha 1

Autobiografické fragmenty

Dana, integrovaná osoba

Úplně nejdřív jsem byla v kojeňáku v Brně, pak v Brankách do 7 let. No a do ústavu jsem přišla v sedmi letech. Prvně jsem byla na čtyřce, a to dva měsíce. A pak mě přemístili na pětku. Tam jsem byla do svých osmnácti let. Na pětce jsme byli po pěti pokojích a bylo nás tam patnáct. Pak jsem šla na jedničku, tam byla ta veliká ložnice – strašná, bylo nás tam moc. Vypadala jsem hodně hubeně, vlasy jsem měla dlouhý až po zadek. Od patnácti jsem začala chodit do školy.

Prvně to byla pomocná škola, tady na ústavu. To bylo vlastně po revoluci, kdy jsme vlastně začli mít práva na vzdělání. Pak jsme začla chodit s Martinem do zvláštní, tam jsem chodila tři roky. A začla být praktická škola. Učili jsme se tam základní věci- počítání, čtení, psaní, pak se k tomu přidala rodinná výchova, občanka. Učili nás prát, žehlit, zašívát věci.

Paní učitelka mě učila na kytaru, byla to první učitelka nastupující a strašně jsem se chtěla učit. Trénovali jsme přes den. Tenis byl až malinko pozdějc, teď už to bude patnáct let. Trénovali jsme na společenské místnosti, pak nám dovolili, aby jsme trénovali v tělocvičně, to byly taky boje. Prvně, kam jsme se dostali byl Dvůr Králové, pak na speciální olympiády. Bylo to tady těžký v ústavu, než si zvykli na to, že je tady něco novýho. Říkali jsme musíme bojovat! Od začátku jsem mívala třetí, čtvrtý místo a postupně jsme furt vyhrávala. Poslední zápas byl ten, že jsme odešla za přítelem. A byly to Břežany a odvezla jsem si pohár.

Našla jsem si kamarády a doteďka je mám. Největší kamarád je tady Peťa. My jsme se potkaly na pětce, tam jsme byly spolu od začátku. Pak i na jedničce a na chráněným. Tam jsem si svým způsobem musela Peťu vydupat. Peťu tam nechtěli.

Rodina se o mě starat nechtěla, tak proto jsem tak samozřejmě dopadla. A až postupně, to mně bylo vlastně dvanáct, tak jsem chtěla o své rodině něco vědět a stým mně pomohla jedna sestřička. No a tím jsem začla mít styky se svou rodinou. Poznala jsem postupně, jak to vypadá v rodině. A tím se mně tak trochu odvíjel i můj život. Pak začínal být zase takový menší strach v rodině. Strach díky tomu, že matka s otcem byli v rozvodovém řízení a já jsem to blbě nesla. Takže jsme se neviděli devět let. A pak jsem si našla zase cestu k mamce. A to díky tomu, že jsem jí chtěla dokázat, že se o sebe dokážu postarat. A že žiju samostatným životem. Teď se scházíme, když teda můžu. Jsou pořád v Brně na tý samý adrese. Mám dvě sestry. Jedna je starší-Klára a mladší je Mirka. Klára má už děti. Mirka dělá ještě školu. Táta mě víceméně zavrhl. Rodiče si člověk nevybírání. To víš, že mě to mrzí, ale co naděláš.

Více méně jsem takovej živel, hodně společenskej. Hodně se směju. Mě jen tak něco nenaštve. Snažím se pomáhat druhým. Když mě někdo pomlouvá a není to pravda, tak se rozčílit musím. Když se nedaří, tak to malinko bublá, ale nedávám to najevo.

Vztah k pracovníkům jsem měla většinou kladný, akorát tu snahu ti kolikrát neocení. Měla jsem ze začátku hodně velikou důvěru, pak bohužel nedůvěru, protože mě určitá osoba zklamala. Měla jsem i nejoblíbenějšího pracovníka a doufám, že se to nezměnilo.

Mezi děčkama mně tady bylo fajn, ale potom to prosazování bylo horší, ale prosadila jsem si to.

Kapela funguje 33let, ale od jakýho roku, to ti neřeknu. No a pak jsem do kapely nastoupila já. To mně bylo patnáct let. Na začátku to bylo taky těžký. Nakonec mě prosadila paní ředitelka s hlavní vychovatelkou. První vystoupení bylo ve Žďáře a ve Strakonících. Ze začátku jsme hráli dechovky a kántry. A pak postupně jsme začli hrát moderny. Máme tři cédéčka. Vznikly díky panu psychologovi, že to zkoušel natočit, nějaký to cédéčko. Prvně jsem v kapele zpívala, a postupně, jak se hrály kántry, tak byla kytara. Hlavní vychovatelka přišla na to, že umím zpívat, zpívaly jsme i na záchodě, tam byla dobrá akustika. Většinou lidi volají, jestli by jsme nezahráli na nějaký akci. Pak byla půlroční pauza a pak návrat zpět díky Vlastě. Nejradši zpívám rock a pop. Teď máme dvakrát týdně zkoušky, ale bývaly každej den. Kytaru si ladím sama, pomocí ladičky. Někdy to hraní stálo za nic a někdy byly chvílky, kdy to bylo dobrý, jak například teď ve Strakonících.

No a jak jsem se seznámila s přítelem?

Prvně jsem dostala mobil na vánoce, no a tak, že jsem měla svůj první telefon, tak jsem dělala machra, že jo a hrála jsem si s ním. No a jak jsem se s ním učila zacházet, tak jsem se omylem dostala na internet. Tam jsem si našla seznamku v tom internetu. No a rozhodovala jsem se mezi třema chlapama a taky mě to vzalo kredit, že jo, no a Jirka byl bohužel ten třetí. Rok jsme si psali no a potom, když chtěl přijet, tak jsem to tady tak nějak oznámila. No, a když jsem jim řekla, že přijede, tak to brali jako srandu. Jenomže já jsem byla vypočítavá, když řekli, ať přijede, tak jsem si s ním domluvila schůzku. První schůzka měla být v Loučkách, ale nebyla, a tak jsme si domluvili schůzku, až si on vezme dovolenou a to bylo o prázdninách.

On přijel a museli jsme jít samozřejmě za paní ředitelkou, ti koukali. Ale paní ředitelka byla shovívavá, že nám dovolila návštěvy, jako na pokoji. Že jsme nemuseli být každému na očích. Pomohla mně jedna sestřička z našeho oddělení. A přijeli jsme mu naproti k vlaku. A tam jsme se měli poprvé sejít. Že výjde z toho vlaku a šok z mojí stránky. Já jsem stála a setra mně říkala, tak běž k němu. Ale mně to nešlo. Nemohla jsem se odlepit od země. Studený ruce jak rampouch a to bylo skoro čtyřicet stupňů na sluníčku. Srdce mně klepalo. A pak, když jsme měli jet autem na zámek, tak jsem se zamotala do vět, nevím jakým způsobem. Šli jsme na oběd směrem do hospody- stále studené ruce jo. Jako líbil se, ale hrozná tréma, jak on mě veme, že jo. Že jsem z ústavu, to tady vlastně nebylo nikdy, že jo. Povídali jsme si, jestli spolu budem, dávala jsem mu na výběr. A povídali jsme si hlavně o tom, jestli mě přijme takovou jaká jsem. On říkal, že jo, že mě bere takovou jaká jsem. Asi jsem se mu líbila. Doteď on nemůže pochopit, co jsem tady vlastně v zámku dělala.

Pak když přišel na druhou návštěvu, tak jsme mohli zatím chodit do parku. Pak když sem jezdil častěji, dovolila nám paní ředitelka opuštění ústavu do města na hodinku až dvě. Pak se on vlastně kvůli mně odstěhoval na rok sem. Tady si pronajal byt u školy a pak mně dovolili, abych mohla být u něho přes víkend. A až prošel testama všelijakýma, krušnýma, tak jsme mohli, nebo já odejít ze zámku. Bydleli jsme u školy rok. Byla doba nezaměstnanosti a nabídli mu práci v Litoměřicích, kde dřív dělal. Muselo se to taky řešit přes soud, aby nás pustili. A bohužel s těžkým srdcem jsem musela odejít. A tím vlastně konec kapely, konec kamarádům a byla jsem na všechno sama.

Reakce na můj odchod byla špatná a to hodně nejvíc to nesly děcka (brečí) a já. Peťa říkala, že by chtěla jít semnou. Byly jsme spolu hodně telefonicky v kontaktu a přijela jsem

i v prázdninách, to mě fakt nutilo. Práci jsem neměla ani pořádný bydlení. Podmínka od soudu byla, najít si trvalé bydliště, a aby mě tím Jirka zabezpečil. Kamarádky jsem tam neměla, a když jsem měla, tak mě jedna využila akorát, takže jsme se hodně rychle rozloučily. Jinak ven jsem chodila mezi lidi. Po půl roce mně zavolala Vlasta, že by pro mě měla být blízko od ústavu a kámošům a já jsem řekla, že to chcu. Tak jsem se musela poradit s Jirkou a on říkal, že jo, že jestli mně to pomůže, tak jo. A tak jsme se zase stěhovali, to byla akce hurá.

A tam jsme doted'. Jirka si práci našel lehko a já jsem se vrátila ke kapele a teď jsem začala dělat pečovatelský kurz. Abych mohla dostat zaměstnání tady na ústavu. Protože jsem tady zvyklá odmalinka a mám tu své kamarády.

Jsem úplně šťastná, že jsem v blízkosti svých kamarádů. Starám se o domácnost, chodím na diskotéky, na plesy.

Reakce na můj návrat byla hrozně krásná. Nejvíc ze strany kamarádů. Ženských bylo zase pár. Už bych se do takovýhle situace vůbec nechtěla dostat – mimo kamarády, někam do pryč.

Rodinu neplánuju, ale vzít se ano. Až našetříme, to bude tak za pět let. Chtěla bych si najít zaměstnání, který by se mně hodně líbilo, a to je toto. Zůstat v kapele co nejdýl a vrátit se k tenisu, to bych si moc přála. Já bych si přála, aby se lidi měli všichni rádi, aby jim to vyšlo tak jako nám s Jirkou.

Příloha 2

Jirka, přítel Dany

To začalo tak, že na mobilu jsem četoval, že hledám kamarády na pokec nebo ženu na seznámení. No tak jsem si takhle dopisoval s různějma lidma prostě i ze Slovenska. No a jednou jsme se tak nějak srazili prostě tady s inzerátem s Danou. To jsme ještě nevěděli, kdo jsme kdo, že jo. No tak jsem napsal a přišla odpověď. Jako, že taky hledá kamaráda no prostě na pokecání, no tak jsme si začali psát. No takový různý obyčejnosti, no prostě nesmysly ze začátku. Kdo jsme, co jsme, odkud jsme, že jo, i když teda Dana se bála říct, odkud je. Vokecávala to teda hodně dlouho, támhle, že je z Vysočiny a támhle odsud. A tak všeobecně. No prostě nedivím se ji.

Potom teda když jsme si tak nějak řekli odkud jsme, říkám mě to nevádí prostě, to nemůže nic změnit jako na kamarádství. Proč bysme si nemohli napsat, nebo zavolat, že jo. Akorát jsem potom dostal strach já, když jsme si řekli věk. Říkám, no tohle to jako nemůže bejt dost dobrý, že jo, to bych mohl bejt pomalu jako její táta. Tak jsem dostal trochu strach. No a tak jsem ji ale nechtěl zklamat, poslali jsme si zprávu, no a snažil jsem se hledat všelijakou výmluvu, co a jak. Mě ji bylo líto, řekl jsem si no setkat bysme se mohli. Vo nic nejde, že jo.

Tak jsme si časem teda domluvili, že bych přijel na návštěvu, na víkend. No po nějakých těch delších přípravách jsem si sbalil kufry, zajistil jsem si nocleh na ubytovně bejvalý a vyrazil jsem tam. Když jsem vystoupil z vlaku, tak jsem byl překvapen, kdo mě to nádherný čeká, a řekl jsem si, tak nějak mě to prolítlo hlavou, tak jestli teda můžu něco udělat pro tuhle tu ženskou, která za to stojí, tak to zkusím udělat. Tak jsme si podali ruce a jeli jsme do ústavu.

Dal jsem si prvně věci na ubytovnu a šli jsme na kafčo do hospody a tam jsme kecali o nějakých těch obyčejnostech, co a jak. Jak jsem mile překvapenej, kdo mě to očekával. Měli jsme teda trému oba dva. Tak proběhl teda první víkend tady v tom seznamování, co a jak. A potom jsem vždycky po měsíci na ten víkend přijel. No a to už mě taky čekalo setkání s paní ředitelkou, prostě co a jak, že jo. S těma co tam mají na starosti, všechny ty lidi a tak bylo různé vyptávání. Jestli si nedělám srandu a jestli to opravdu myslím vážně.

No a tak jsme se tak nějak domluvili, že jako chci být opravdu její kamarád, že jo. No a z toho všeho vylezlo na povrch že teda by bylo dobrý, když teda chci Daně pomoci, že abych to udělal maximálně, že abych se přestěhoval do stejného města, aby si mě mohli zjistit, co jsem zač. No tak jsem si teda začal shánět byt, podařilo se mi na rok sehnat pronájem u školy. No tak jsem začal balit kufry. Pomohli mi sehnat práci ve fabrice kousek od ústavu, byl jsem rád, že nějakou práci mám.

No a začaly pohovory s panem psychologem, s paní ředitelkou, soudkyně z okresního soudu, chvilka to opravdu bylo náročný na psychiku, protože, některý ty otázky tohle to, ty požadavky, jako opravdu to bylo někdy těžký. Našli se i lidi, co nám podráždily nohy. Různýma pomluvama, prostě tohle to támhle to. Ale říkal jsem, když už jsem se do tohodle dal, prostě, tak nemůžu jim některým udělat radost, že od toho couvnem. Jo že řeknu, já to vzdávám, na tohle nemám, protože jedne bych Daně strašně moc ublížil a já bych z toho byl taky potom špatnej, že bych ublížil. Nemohli jsme udělat radost těm lidem, kteří nám to nepřáli, že jo. Hold jsme oba zatnuli zuby a začali jsme bojovat. Potěšilo mě to, že začaly teda ty vycházky, co dřív nemohlo být. Tak mohla za mnou chodit do toho bytu aspoň na hodinu na dvě, pak na dýl, ke konci pak mohla zůstat i na víkend. Tak jsme měli ten pocit, že opravdu to bude dobrý.

Když pak začaly vycházky i pro ostatní, tak jsem si říkal, že jsem snad něco změnil i já. Že to může fungovat, ta důvěra byla důležitá. Když jsem s Danou přijel za moji sestrou, která nevěděla, co chystám, že jo prostě, až potom, když jsem sbalil kufry, mě říkala, držím ti pěsti, ať to dobře dopadne teda. Když jsem Danu představil, tak byla překvapená, že je z ústavu, a že tam tak žila celý život, že to musela tak prožít. A taky měla radost, že jsme mohli za ní jet do Prahy bez nějakého dozoru.

Pak jsem přišel bohužel o práci. Tak jsem měl zase svázaný ruce. Paní ředitelka chtěla, abych zůstal ve městě. Jenže tam práce nebyla. A končil mě pronájem bytu, a tak říkám, co můžu? Našel jsem si inzerát, jako správce horské chaty, kde sháněli i pokojskou, takže bysme měli práci oba. Někde v horách. To mě zakázali, vy musíte být tady ve městě. Ale tam práce prostě nebyla. A v týhle situaci jsem nemohl být evidovaný na pracáku. Pak se mě ozvali z Litoměřic. Jestli bych se chtěl vrátit. Ten pan ředitel má taky postiženýho syna, tak pochopil, proč jsem to udělal a pomohl mně. Tak jsme se s Danou odstěhovali do Litoměřic.

Měl jsem slíbeno ubytování v domě, který patří církvi, ale majitel nás podrazil, ani práci Daně nedal, i když to slíbil, a vyhodil nás. No tak jsem si pronajal od známých byt, ale byl předražený, tak po měsíci jsme sehnali další. Nikde jsme nemohli sehnat byt s trvalým pobytem. Říkali, můžeš tady být, jak dlouho chceš, ale trvalý pobyt ti nedám. Což ale byla jedna z podmínek, abychom měli byt s trvalým pobytem.

Pak jsem sehnal pronájem v domě od známého své sestřenice, kterej nám tam pronajal pokoj. Sice taky bez trvalého pobytu, ale měli jsme tam větší zázemí a finančně v únosné míře. A pokračoval jsem v hledání bytu. Volali děcka z ústavu, že Dana chybí v kapele, no a tak jsme zvažovali co dál. No a když se naskytla tady ta nabídka, nastěhovat se zpátky sem, tak jsme dlouho neváhali, říkám no tak mě je jedno, kde žiju, a hlavně když je to možný se vrátit sem, tak to uděláme, protože jednak dál zmizím z očí lidem, který mě dost ublížili a mě to dost deprimovalo, když jsem je musel potkávat. Tak jsem viděl taky, že té Daně chybí ti kamarádi a ta kapela. Dana to v Litoměřicích stejně těžko snášela. Byla celý dny sama v tom bytě, že jo.

Sháněli jsme nějakou kamarádku, prostě s kterou by si tak nějak Dana rozuměla. Aby si mohli zajít na kafe, do společnosti, nějaký to ženský pokecání prostě. Tak jsme zkoušeli nějaký ty inzeráty, ale bylo to vo ničem. Bylo to samý to erotický povyražení, takže nic. Nic férovýho, kamarádskýho. Tak jsme říkali bohužel smůla, nedaří se nám, že jo. Tak jsme byli rádi, že jsme se mohli vrátit sem. Daně chybělo to hraní a já sem rád, že Dana se dostala zpátky do kapeli. Že vlastně i svým způsobem pookřála, že prostě ji se ulevilo, že nebyla tak psychicky zdeptaná. Opravdu to těžko snášela, protože byla zavřená v tom bytě. Nemohla tam sama někam jít, protože tam by se ztratila, že jo.

Návrat Dany přinesl i radost děcek z ústavu. Martin taky pookřál, protože mu Dana chyběla v tý kapele. Paní ředitelka byla taky ráda, že se Dana vrátila no a já jsem měl už tady domluvenou práci jako elektrikář. Tak jsem moch nastoupit, tak jsme se vrátili sem na Vysočinu. Ale zase sem měl špatný prachy, a tak jsem přešel jinam a tam jsem pořád. Dělán elektrikára, řidiča náklad'áku, prostě co je potřeba. Kam mě šoupnou. No a tak dělám taky pomocný práce. Bourám do večera. Jezdím večer domů.

No a teď už ale je to jiný, prostě veselejší. Dana se sbalí a jede za děckama nebo mají zkoušku v kapely. Už není celej den zavřená. Našla si nové kamarády a teď ji pomoch ten kurz

rekvalifikační. Tak se zabavila, že jezdí do toho kurzu. Já jsem rád, že tam jezdí, protože, když chce pomoci té Peťi, tak tohle to je potřeba, že jo. Tak ji říkám, tak to zkus, určitě to zvládneš. To nemůže být nic tak složitýho, že jo. Hodně lidí, kteří Danu viděli poprvé řekli že je šikovná, že prostě má na to, když zapne tak, že to zvládne. Hodně lidí nechápe, proč celý život musela být tam, kde byla, že jo. Do kapely jezdím často s ňou, když mají vystoupení. Obsloužím jim aparaturu nebo pomáhám složit, vyložit. Vozím Danu, třeba zrovna není spoj, že jo. Když můžu, tak ji pomůžu.

Musím taky vyřešit taky ty svoje problémy. A pak bych se nebránil svatbě. Dana si to moc přeje. Plánujeme to tak za pět let, to by mělo být už všechno vyřešený. Přešly na mě nějaký dluhy, a tak do toho nechcu Danu zatahovat, až budu úplně čistej. Ona je hodná a snad se to všechno časem podaří. Bejvalá rodina mě zatáhla do velkéjch dluhů. Tak to řeším přes soud. Doufám, že se mi to podaří, no a těch pět let to nějak vydržet, a jestli se toho ve zdraví dožijem oba dva, hlavně já. Jinak jako bych se nebránil, aby Dana měla moje příjmení, protože si to přeje. Dana chce být jako princezna. Co se mě týče, stačili by dva svědci. Ale chci, aby byla šťastná. Já ji to přeju.

Mezi náma je teda rozdíl dvacet jedna let. Ale moji známý to taky tak mají, a klape jim to v pohodě. No ještě jsem si vzpomněl na jednu otázku, která ve mně vyvolává husí kůži ještě teď, jestli je možný, aby ten, co je před plotem, měl rád toho, co je za plotem. Mě tady to prostě drásalo, prostě jim říkám, to mi už neříkejte, před plotem za plotem. Říkal jsem, že je to trestání lidí, za něco, co neudělali. Rodina se jich zřekne jo? A dá je do ústavu. Ale musím ocenit, že tady ty děcka z toho ústavu mají fakt dobrou péči i vzdělání. Já je neberu před plotem za plotem, pro mě je to člověk, kterej mě zaujal a jsem rád, že jsem Danu potkal, pomohl sem jim a mám ji rád. Ráda by se ještě, až udělá ten kurz, dostala jako zaměstnaná asistentka k Peťi, aby se mohla o ni starat.

Přál bych všem děčkám, aby se jim v jejich životě dařilo. Ať dokážou, že jsou schopni ten samostatný život žít a zvládnout. Že tam za tím plotem nejsou takový lidi, jak si voni o nich myslejí, ale že něco dokážou.

Příloha 3

Petr, člen kapely

Potkání? Tenkrát bejvaly ještě starý ložnice na pětce. Vím, že měla, když jsem přijela asi 7let. Když byla malá, to byla hubená, né jak dneska. Ona ještě neměla takový dlouhý vlasy. Tenkrát se nechala hodně ostříhat na krátko, kvůli tomu, že ji bolela hlava, to vím.

Tenkrát hodně lítala, to byla ještě divoká, to se mně na ní líbilo. Začali jsme chodit do školy, to se dělaly kurzy, pak chodila do praktický školy. Učila se dobře. Začali ju učit hrát na kytaru, tenkrát tady byla ještě jiná vychovatelka. Já nevím, co bylo prvně, jestli kytara nebo tenis. Tenkrát jí mohlo bejt asi tak patnáct, podle odhadu. Tenis to nevím v kolikati začla hrát. Tenkrát s nama ale jezdila na tenis, jak jsme ještě jezdili do Břežan, do Kyjova.

Když jsem já nastoupil do ústavu, to bylo v šedesátým devátým, to mně bylo dvanáct. A já, když jsem sem přišel, tak tady byly jeptišky. Tenkrát mě začaly učit na harmoniku, zjistily, že mám hudební sluch. Noty jsem neznal, ale zjistily, že mám hudební sluch a od té doby hraju.

To byla ještě stará kapela. To sme ještě hráli na bubínky. Pak se tancovaly besedy, aj jsme měli besídku, tak jsem hrával myslivce s puškou. Ale kdy začala Dana s nama hrát, tak to si přesně nepamatuju, kdy s námi začala hrát. V kapele se nám dařilo, hrávali jsme s paní vychovatelkou na klavír, měli jsme hudební kroužek.

Ze začátku jsme moc nejezdili po akcích, než sme se naučili pořádně hrát. Chodilo se hrát do sokolovny tady na ples. Do Domova důchodců. Ted se nám už daří dobře, máme asi dvě céděčka, ale nevím to přesně. Tenkrát, když nám to pan psycholog nahrával, tak se hrálo zvlášť moderní a zvlášť dechovky. Většinou se naučíme nový písničky a pak se hraje. Na naše první vystoupení si už ale nevzpomínám, to už bylo hodně dávno. Hodně se dělaly besídky tady na nádvoří a tam jsme vystupovali.

Dana vždycky říkala, že její nevlastní máma, nebo vlastní, ted' nevím, že se rozešly. Spíš sem jezdily za Luckou, ale jak často to nevím. Málo. Má tady kamarádku Peťu, se kterou byla od začátku na pokoji. Peťa přijela později než Dana do ústavu. Volají si často, když je pryč. Mamka Peťi jí volá každéj den, kolem osmí. Danu jsem měl vždycky za kamarádku a nikdy jsem nepřemejšlel, že bych s ní byl. Člověk už byl na ni zvyklej, a když odešla, tak už to pak bez ní nebylo ono. Protože se starala tady o holky, prala jim, žehlila. Ale nevím, jestli to je

dobrý, člověk tady dostal, co potřeboval, a teď nevím, jak ona na tom je, jak to má s penězama.

Jirka bydlel tenkrát hodně daleko, on je tak v mejch letech taky. Mám dojem, že se seznámili přes internet. Von poprvní sem přijel a jak je Peťa na pokoji, tak tam byli. Mám takovej dojem, že tady Dana ještě byla. Prvně se přestěhovali ke škole na byt. Chvilu byli v Litoměřicích, on byl odtamtad a pak se přestěhovali kousek odsud. Mluvila o Jirkovi vždycky pěkně. Neplánoval jsem, že bych si taky někoho našel. Tenkrát mně napadla Peťa, tenkrát sem ji bohužel požádal o ruku a od té doby jsme spolu.

Vztah k pracovníkům měla dobrej, vždycky se pozdravili, něco si řekli. Hodně byla zatížená na hlavní vychovatelku, tenkrát ona ju vlastně převychovala a měla k ní důvěru. Byla spokojená. Nikdy nenadávala, když se jí něco nepovedlo. Neříkala, že by se jí tady nelíbilo. Vždycky mluvila pěkně.

Bylo nám smutno, když sme se dověděli, že Dana odejde pryč. Nikdy sme měli strach, co bude s kapelou. Tam když byla v Litoměřicích, tak se nemohlo tak hrát. Náhradnicu jsme nehledali. Jen sme si třeba telefonovali, když byla pryč.

Mám takovej dojem, že to říkali oni, že se sem vrátijou a měli jsme velkou radost. Vrátila se do kapely. Myslím, že je šťastná.

Nevím, co plánuje do budoucna, protože sme o tom nemluvili ještě. Začala chodit na zámek na praxi každý úterý na dvojku, myslím že tady byla dvakrát. Chodí ještě do nějaký školy. Chtěla by asi dělat tady.

Příloha 4

Lenka, kamarádka ze stejného oddělení

To mně bylo patnáct let, to sem Danu tady poznala, když jsem sem přišla. My jsme se poznali na starým oddělení. Prve byla na pětce, z pětky potom přišla na jedničku, kde byla ložnice pro všechny. Dana byla menší, Danu si pamatuju s bílýma vlasama, drobná byla Dana taková, když smrkala, tak jí tekla z nosu krev, když svítilo slunko, tak byla pořád spálená, to se musela natírat. Dana byla taková hodně živá taková. Koukali z ní všichni čerti. Bylo vidět, že z ní něco bude do budoucna.

Mně se na Daně líbí to, že nemá z ničeho strach, že ju jen tak něco nerozhází. A že, Dana i když přestože nebyla celou dobu v rodině, tak se po dlouhý době dostala do rodiny. Dana pomáhala na oddělení u postižených dětí a věnovala se i děčkám na oddělení jedna. Dana i ráda vařila a to dělala a prala prádlo a starala se o Pet'u. A taky jezdila zpívat s kapelou, byla společenskej typ.

Daně se dařilo ve škole velice dobře, měla i dobré vysvědčení. Dana dělala praktickou školu, tam sme měli, nebo učili jsme se tam různý věci. Dana tam i vyšívala, takový praktický věci. A u zkoušek Dana dopadla dobře.

S Danou si pamatuju, že jsme skákali v parku do písku, běhali jsme spolu a jezdili jsme na atletický závody. Já jsem sice byla v Jablonci, ale s Danou jsme byli v Praze s vychovatelkou na olympiádě, Dana má ještě fotky někde. Byl tam i s nama Martin. Učila se i stolní tenis a to, jak má vychovatelka školku, tak v té místnosti Dana hrála tenis. A pak se ten stůl přenesl do místnosti, jak je tam ta velká televiza a pak do tělocvičny. Hrála furt a bylo vidět, že ju to baví.

Dana měla velice dobrý výsledky. Kdykoliv přijela z nějaký olympiády, tak dovezla pohár, nebo nějaký diplom. Toho tam měla. Učitelka učila Danu hrát na kytaru v místnosti jak je školka. To jí tak mohlo být jedenáct nebo dvanáct, možná i třináct let, ale to je jedno. Bavilo ju to moc, ráda docházela na zkoušky.

Za doby učitelky Helenky tam ještě v kapele asi Dana nebyla. Dana se do kapely dostala déle. Zpívala tam dechovky. Kapelu tvořil i čtyři kluci. Šlo jim to dobře. Dana na to zkrátka bohužel měla. Zkrátka jí to svědčí. Dana trénovala pokaždé, zakládala si na tom.

Cédéček natočili s panem psychologem, přesně nevím kolik. Vydali zkrátka cédéčka a dostali se s tím, i dokonce do ciziny. A Dana taky vystupovala se souborem z Brna. Jezdili všude možně. Akorát vím, že ze začátku hráli jenom tady, a pak hráli třeba na Škrejblíku. U vánočního stromku. Dana hrála i u někoho někde. Já si myslím, že tam byli.

S rodinou Dana když poznala tady tu druhou maminku, tak jako si ju brávala domů a jako myslím si, že s ní vycházela dobře. Tu si vzal její otec. S tou první se nikdy neviděla na tu se bohužel vyprdla. Otec je z Brna. Byla ráda, že za ní někdo aspoň jezdí. A to byla už Dana větší.

Seznámila se tady s Peťou, která je na invalidním vozečku. Poznali se na starým oddělení na pětce, bývalá sedmnáctka a tam se o ni Dana chtěla starat. Pak přešli na jedničku a Dana se pak o ní starala dál. Občas i navštívila i rodinu její. Když se dozvěděla Peťa, že Dana časem odejde, že si najde přítele, tak to ze začátku bylo trošku horší, ale potom svým způsobem pochopila, že je to dobrá zkouška pro Danu, aby si zkusila žít život s přítelem mimo ústav. Sou v kontaktu a Dana, když má někdy čas jí navštíví i na pokoji.

O Petrovi si myslím, že se mu Dana líbila. Dana ale nechtěla, protože si o Petrovi myslela, že je záletník. A potom ještě přišel Martin, ten se nechtěl Dany vzdát. Ten si na ní zakládal, aji to obrečel, když ho Dana odmítla. Martin to bral hodně špatně, to vím. Ale po dlouhý době si Martin našel přítelkyni. I když to přesto bolelo, ale bylo to mírnější.

Dana se seznámila s Jirkou přes internet. Podala si inzerát sama. A ozval se jeden pán. Pán Jiří. Dlouho si volali, psali a pak přijel. Přijel přímo z Litoměřic s plným kuframa. A bydlel tady ve městě na ubytovně. A Dana za ním docházela a strávili spolu celej den až do času, kdy se musela Dana vrátit na ústav. Dana nám ho představila po delší době. Jirka byl velice sympatický, bral děcka, jací jsou a děcka ho měli rádi.

Odstěhovali se na byt u školy, na takovou zkoušku, jestli jim to bude fungovat. Pak se teda rozhodli, že odjedou do Litoměřic a že budou spolu bydlet. Měli s tím hodně práce, muselo se to hodně řešit a vyřizovat. Ale nakonec to všechno dobře dopadlo a odjeli. Byly jsme neustále v kontaktu telefonem. Dana se tam necejtila dobře, protože tam neměla dost kamarádů, jako nebylo to ono. To mně říkala.

Když jsme jeli na rekreaci na Máchovo Jezero, tak jsme jeli na výlet navštívit Danu. Velice se nám tam líbilo, krásné okolí a všude krásné památky. Ale přesto jsme rádi, že máme Danu

o něco blíž. Moc jsem jí to přála, protože jsem viděla, jakéj měla celý život zkažený. Protože to bylo ještě horší než se mnou.

O Jirkovi mluvila velice pěkně. Daně se líbilo, že Jirka je zkrátka, má dobrou povahu, nelže jí, říká jí pravdu a že si jí velice váží a dokázal jí, že dokáže s Danou žít, ať je jaká chce.

Na takový seznámení musí mít člověk v člověku jistotu, že ten člověk je schopnej s tou ženou žít a neopustí jí. Na tom velice záleží. Já jsem měla taky tu zkušenost, jenže se mi vymkla z ruky, potkala jsme člověka, který byl sice pozornej, ledasco mi koupil i uvařil, ale problém byl, že byl alkoholik. Proto jsem ho opustila já sama osobně. Proto su ráda, že to tý Daně vyšlo. Danu jsem v tom podporovala.

K pracovníkům měla dobrej vztah, když něco potřebovala, tak za něma přišla a vyřešilo se to. Nejvíce měla ráda Mirku, ona byla její klíčák. Na Jirku voni právě že, nebyli moc připraveni, protože jim přišlo, že narušuje chod oddělení. Přitom to nebyla vůbec pravda. Dana jsem ještě nezklamala, dá se říct, že má ke mně větší důvěru, než měla k pracovníkům. Já sem na ni nikdy nic neřekla, spíš to tahali ze mě. Já jsem jí moc neřekla, ať to bylo, co to bylo.

Dana se postavila ke kritice velice dobře, protože věděla, že to co si myslíjou druzí, že nemají pravdu. Když jí někdo ublíží, tak Dana k tomu člověku přestane mít důvěru.

Byly chvíle, kdy se Daně velice dobře dařilo, protože tady měla i velice pěkné zážitky na které si myslím, že ráda vzpomíná. Ale pak jsou tady i horší doby, kdy Dana hodně plakala a bylo jí ubližováno. Myslím si, že potom měla i menší odstup a přála si být víc se svým přítelem.

Když jsme se dozvěděli, že Dana odejde, tak jsme pochopili tu situaci, že Dana s náma už tak často nebude, ale přesto nebudeme bez kontaktu. Bylo mně smutno, ale nebrečela jsem. V tomhle případě, jsem jí to přála. Našel by se určitěj člověk, kterej Danu nemusel, ale Daně to nějak vědomí neubíralo. Myslela si svoje, a co si mysleli lidi kolem ní, jí bylo úplně jedno.

Protože Dana nebyla v Litoměřicích šťastná a oni sháněli něco poblíž. Zavolala paní Vlasta, a řekla jí, že má pro ni dobrou zpráva, dostali nabídku na pečovatelským domě. Lucka na to reagovala velice dobře, už jenom díky tomu, že bude jezdit zpívat s kapelou. A bude se svým způsobem stýkat i s námi. Reakce byla velice dobrá hlavně od holek z oddělení 1.

Kvůli odchodu Dany, hrozilo rozpadnutí kapely. Ale potom se našla nějaká náhradnice, která zpívala za Danu. Už to nebylo vono bez té Dany, takže jsme velice rádi, že Dana opět funguje v kapele. A tím je pro nás všechno snadnější, protože máme Danu rádi.

Myslím si, i přes ty nějaký menší problémy, že Dana jde pořád stále dál, i když to není jednoduchý, ale nevzdává to a myslí si, že časem bude všechno dobré a vyřeší se to.

Dana právě že neví, jak jí to vyjde tady v ústavu s prací. Ona teď tady je na praxi na oddělení. Pomáhá s dětmi a komunikuje a myslím si, že se jí tam líbí i mně to říkala. Ale kdyby to nevyšlo, tak má jistou práci i v domově důchodců. Taky tam byla na praxi. Svatbu to plánuje a rodinu to asi neříkala, že budou spolu vzítí. Je velice šťastná.